

Think before you **post**

Lespakket

Medegefinancierd door de financieringsfaciliteit
voor Europese verbindingen

Child Focus

Inhoud

Inleiding	3
Lespakket 'Think before you post'	4
1.1 Inhoud van het lespakket	4
1.2 Achtergrondinformatie.....	6
Methodieken	7
2.1 Inleidende methodiek	7
Inleidende methodiek: Time's up.....	9
2.2 Privacy wetgeving en cookies, wat is dat nu? Hoe bescherm ik mijn profiel? 11	
2.2.1. GDPR en recht op afbeelding	12
Methodiek 1: Reflecteren over privacy	12
Methodiek 2: Privacy inbreuk of niet?	19
Methodiek 3: Openboek of cyberfort?	24
2.3 Online reputatie vs offline reputatie	28
Methodiek 4: Wat als?.....	29
2.4 Digitaal spoor.....	44
Methodiek 5: Undercover internet	46
2.5 Het kan ook fout gaan	54
Methodiek 6: Speeddate	58
Methodiek 7: Hoe hou ik het veilig?	62
Samenvattende oefening	68
Voor meer informatie	69

Inleiding

Leerkrachten worden meer en meer aangesproken om leerlingen te leren omgaan met de online wereld, maar weten niet altijd even goed hoe ze hier in hun lessen concreet mee aan de slag kunnen gaan. Daarom heeft Child Focus voor leerkrachten dit lespakket ontwikkeld.¹

Het internet en andere informatie- en communicatietechnologieën (ICT) zijn zeer nuttig in de schoolcontext zowel als in de privésfeer. Helaas brengen deze technologieën naast hun positieve toepassingen ook risico's op uitbuiting en misbruik met zich mee, zoals online beelden van seksueel misbruik van kinderen. Child Focus, de Stichting voor Verdwenen en Seksueel Uitgeuite Kinderen, heeft als missie om de fenomenen van verdwijning en seksueel misbruik te bestrijden en te voorkomen. Daarom ontwikkelt Child Focus al sinds 2000 verschillende initiatieven om van de online wereld een veilige wereld te maken. 'Empowerment' staat bij dit alles voorop: ouders, leerkrachten, kinderen en jongeren worden versterkt in hun mogelijkheden en verantwoordelijkheden in dit alles. Deze preventiedoelstelling wordt gekoppeld aan de strijd tegen beelden van seksueel misbruik op internet, die Child Focus voert via het burgerlijk meldpunt [stopchildporno.be](https://www.stopchildporno.be).

Het is ook van cruciaal belang dat we jongeren stimuleren om na te denken over hun eigen privacy en hoe ze deze optimaal kunnen beschermen. De nadruk van de methodieken binnen dit lespakket ligt op de actieve inbreng die jongeren hebben in dit alles. 'Denk na voor je iets online zet' refereert zowel naar het beschermen van je persoonlijke gegevens als naar het voorkomen van cyberpesten. Je zult merken dat bij elke methodiek het gesprek en de uitwisseling centraal staan. Door samen te werken en te reflecteren, leren jongeren van elkaar en komen ze tot nieuwe inzichten. Jouw rol als leerkracht is hierin vooral ondersteunend: je biedt leerlingen een kader om samen te reflecteren, reikt hen thema's en denkpistes aan en stimuleert hen om de juiste vragen te stellen.

1. Lespakket 'Think before you post'

1.1 Inhoud van het lespakket

Dit lespakket is opgedeeld in vier grote thema's: 'het beschermen van jouw gegevens online', 'online versus offline reputatie', 'digitaal spoor' en 'het kan ook fout gaan'. Iedere deel bevat een woordje uitleg rond het desbetreffende thema en een methodiek.

De les start je best met een inleidende methodiek. Deze zorgt ervoor dat je weet waar de kinderen mee bezig zijn online, alsook om afspraken te maken rond het gedrag binnen de les(sen) over de online wereld. In dit lespakket vind je een voorbeeld, maar je kan ook aan de hand van een groepsgesprek, een filmpje, ... de les inleiden. De zeven andere methodieken uit het lespakket zijn complementair te gebruiken. Je hoeft ze dus niet chronologisch af te werken. Afhankelijk van de tijd die je aan dit thema wil besteden, kan je de methodieken uitkiezen die de klas het beste liggen. Als afsluiter van de les of lessenreeks kunnen de leerlingen de samenvattende oefening maken.

Sommige methodieken bevatten een werkblad voor de leerlingen, je vindt er telkens een kleinere voorbeeldversie van. De afdrubbare werkbladen kan je vinden op het einde van dit lespakket.

INLEIDENDE METHODIEK

In de inleidende methodiek 'Time's up' leer je kennen waar de leerlingen mee bezig zijn. Ook maken de leerlingen op een speelse manier kennis met wat hun klasgenoten vooral bezighoudt online.

Het beschermen van jouw gegevens online

1. GDPR

Samen met de leerlingen kan je met methodiek 1 'Reflecteren over privacy' aan de slag gaan met de veelzijdigheid van het privacybegrip. Je probeert de concepten die vasthangen aan het begrip te duiden en mee te ontdekken wat dit voor de leerlingen zelf betekent. Daarnaast leren de leerlingen meer over de GDPR en hoe deze wetgeving concreet hun privacy beschermt.

'Privacy inbreuk of niet?' tracht de leerlingen te doen nadenken welke gegevens ze beter niet te snel vrijgeven. Aan de hand van een vriendenboekje kan de leerkracht de leerlingen duidelijk maken hoe gegevensverwerking door websites en sociale netwerken gebeurt. De methodiek van [ikbeslis.be](https://www.ikbeslis.be) vergt wel wat voorbereidingswerk voor de leerkracht én de leerlingen.

2. Bescherm jouw profiel

In de methodiek 'Openboek of cyberfort' ga je met de leerlingen rond een 'privacyvriendelijke omgeving' werken. Hoe beveiligd zijn ze online? Sommige stellingen hieruit zullen enkel van toepassing zijn op leerlingen die een profiel hebben op sociale netwerken, echter kan het gesprek met kinderen die wel al een account hebben op sociale netwerken ook zeer informatief zijn voor de andere! Het is dus wel belangrijk om te weten dat er effectief kinderen zijn die een sociaal netwerk account of gameprofiel hebben.

Online versus offline reputatie

In de tweedelige methodiek 'Wat als' worden de leerlingen uitgedaagd om na te denken over de gevolgen van iets posten of iets doen. In deel 1 moeten de leerlingen nadenken over hoe hun posts invloed hebben op hun vrienden. In deel 2 gaan de leerlingen aan de slag met risicovolle situaties.

Digitaal spoor

In de methodiek '**Undercover internet**' worden de leerlingen echte speurneuzen op hun eigen profiel. Daag ze uit om met hun eigen profiel aan de slag te gaan: welke privacyinstellingen hebben ze? Kennen ze al hun vrienden/volgers? Verder geven ze elkaar tips om een beter en veiliger profiel te hebben op sociale media. Daarnaast gaan ze aan de slag met een ander profiel op Instagram om inzicht te verwerven in wat ze best (niet) delen met een bepaalde groep.

Het kan ook fout gaan

In de **zesde methodiek** is het de bedoeling dat de leerlingen elkaar wat beter leren kennen. Aan de hand van een soort **'speeddate'** gaan ze elkaar bevragen omtrent hun online reputatie en of dat ze hier ook al negatieve ervaringen mee hebben. Zo kunnen ze elkaar ook tips geven: hoe hebben zij het aangepakt en zouden ze dit anders doen in het vervolg. De bedoeling is om de leerlingen te laten nadenken over wat ze best doen indien ze bijvoorbeeld getuige zijn van cyberpesten of hoe ze best reageren op een stomme grap online.

In de **methodiek 'Hoe hou ik het veilig?'**, gaan de kinderen aan de slag met twee casussen. Aan de hand van de getuigenissen van jongeren denken ze in groepjes na over hoe zij de situatie zouden aanpakken.

In deze **samenvattende methodiek** gaan de leerlingen op een creatieve manier aan de slag met alle informatie die ze tijdens de lessen gekregen hebben. Zo worden ze uitgedaagd om rond een bepaald thema te werken dat aan bod kwam en dit uit te werken tot een filmpje of poster.

1.2 Achtergrondinformatie

Child Focus en veilig internet

Het is belangrijk om tijdens dit lespakket te benadrukken dat leerlingen, indien ze met iets zitten, dit best niet opkroppen en voor zichzelf houden. Raad ze aan om met een vertrouwenspersoon te praten. Indien dit een te grote stap is, kunnen ze ook een kijkje nemen op de website www.cybersquad.be. Hier kunnen ze via een forum anoniem chatten met andere jongeren én vinden ze misschien een oplossing voor hun probleem aan de hand van de informatie die de website biedt.

2. Methodieken

2.1 Inleidende methodiek

Niet elke jongere gaat even gemakkelijk vertellen over zijn of haar ervaringen. Dat maakt lesgeven over onderwerpen zoals online privacy, cyberpesten, ... niet zo evident. Een tip kan zijn dat je jezelf een taal kan eigen maken om over 'gevoelige onderwerpen' te praten. Zo zal je je comfortabeler voelen en rustiger iets kunnen bespreken of toelichten. Daarnaast is het belangrijk om de leerlingen van elkaar te laten leren. Dit kan je doen door te werken aan de hand van verschillende (interactieve) werkvormen en groeperingswijzen. Je werkt best met voorbeelden die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren.

De belangrijkste afspraken voor een geslaagde vormingssessie worden samengevat in de PICKA(SO)LL-methodiek van Sensoa. Je bespreekt deze afspraken best in de groep vóór je aan een vormingssessie begint.

Privacy – **I**k-persoon – **C**ultuur – **K**iezen – **A**ctief – (**S**eksualiteit – **O**riëntatie) – **L**uisteren – **L**achen

- 1. **Privacy:** Persoonlijke informatie is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. Wat we hier horen, gebruiken we niet in andere situaties. Ook de begeleiders doen dat niet.
- 2. **Ik-persoon:** We praten over onszelf, onze gevoelens, ervaringen en opvattingen. We zijn open en eerlijk in wat we vertellen.
- 3. **Cultuur:** Hou rekening met de verschillende culturele achtergronden die in de groep meespelen. 'Cultuur' kan verwijzen naar je afkomst, maar ook naar je religie of je thuiscultuur.
- 4. **Kiezen:** Kies wat je wel en niet vertelt. Niet alles is voor alle oren bedoeld. Je mag je gevoelens en gedachten voor jezelf houden.
- 5. **Actief:** Wees actief in het groepsgebeuren. Je krijgt de kans om zelf te bepalen waarover het gaat. Wacht dus niet af tot iemand anders iets inbrengt.

Hoewel puntjes zes en zeven meer te maken hebben met seksuele vormingen, is het niet onbelangrijk om deze twee mee te geven. Ook voor thematieken binnen de online wereld geldt immers dat er grote verschillen zijn tussen mensen en dat we hier respect voor moeten hebben. Iedereen is uniek.

- **6. Seksualiteit:** Seksualiteit betekent niet alleen met iemand naar bed gaan. Seks zit ook in je hoofd en in je gevoelens. We hebben het hier dus over alle vormen van seks en iedereen kan erover meepraten. Er zijn grote verschillen in de wijze waarop mensen met seks omgaan.
- **7. Oriëntatie:** Mensen kunnen heteroseksueel, homoseksueel, lesbisch, biseksueel en meer zijn. Welke seksuele oriëntatie je ook hebt, iedereen is uniek en verdient respect.
- **8. Luisteren:** Luisteren is belangrijk, niet alleen praten. Je hoeft niet iedereen leuk te vinden, maar respect voor ieders eigenheid, talenten en interesses is wel belangrijk.
- **9. Lachen:** Humor is belangrijk. Het is soms een middel om geladen onderwerpen te ontspannen. Uitschelden kan niet.

Naast het overlopen van deze regels met de klas, is het sterk aangeraden om eens te polsen bij de leerlingen met wat zij allemaal bezig zijn online. Zo is het bijvoorbeeld nuttig om te weten hoeveel kinderen reeds een profiel op sociale media hebben. Dit kan sommige methodieken eenvoudiger maken. De inleidende methodiek biedt deze mogelijkheid aan, maar je kan dit gerust ook op jouw eigen manier doen. Een leuke manier om het debat of klasgesprek op gang te trekken, is bijvoorbeeld het vertonen van een kort filmpje, waarna je de mening van de leerlingen vraagt. Op clicksafe.be/leerkrachten vind je een reeks filmpjes over privacy die je hiervoor kan gebruiken.

Inleidende methodiek: Time's up

In de inleidende methodiek 'Time's up' leer je kennen waar de leerlingen mee bezig zijn. Ook maken de leerlingen op een speelse manier kennis met wat hun klasgenoten vooral bezighoudt online.

Vorbereiding: Knip op voorhand een 60-tal kaartjes waar de leerlingen 1 woord op kunnen schrijven.

Doelstellingen voor de leerkracht

- ⦿ Meer te weten komen over waar de leerlingen mee bezig zijn.
- ⦿ Interesse wekken bij de leerlingen.
- ⦿ Een open sfeer creëren.

Doelstellingen voor de leerlingen

- ⦿ Meer te weten komen over waar de klasgenoten mee bezig zijn.
- ⦿ De afspraken begrijpen.

Materiaal

Kaartjes, timer, stilo's, kladpapier

Werkwijze

Inleidend gesprek

- ⦿ De leerkracht overloopt PICKA(SO)LL met de klas.
- ⦿ De leerkracht stelt enkele vragen die nuttig kunnen zijn om elkaar beter te leren kennen
 - Wat is je lievelings digitale toestel: bijvoorbeeld een tablet, computer of smartphone?
 - Naar welke websites surfen jullie vaak? Welke apps gebruiken jullie?
 - Hebben jullie al een account hierop?

Time's up

- ⦿ Verdeel de deelnemers in teams van vijf kinderen. Laat de leerlingen overleggen in hun team en twaalf verschillende apps/websites/games opschrijven die ze veel gebruiken op de lege kaartjes.
 - Haal de kaarten op en geef ze steeds aan een ander team
 - Zorg dat elk team dus minstens twaalf verschillende kaartjes heeft.
- ⦿ We spelen drie rondes in de teams apart. Hier wordt steeds per ronde een 'verteller' per team aangeduid die gaat proberen ervoor zorgen dat hun teamgenoten zoveel mogelijk kaarten binnen een bepaalde tijd raden. De leerkracht timet steeds.

1. Tijdens de eerste ronde wordt de te raden app/website **uitvoerig beschreven met woorden en zinnen** door de verteller, maar deze mag de app/ website niet letterlijk noemen. De medespelers mogen zoveel raden als ze willen. De verteller mag helaas niet passen en geen nieuw kaartje trekken. Als er **één minuut** verstreken is, eindigt de eerste ronde.

- De gebruikte kaarten worden opnieuw geschud en klaargelegd voor de tweede ronde. Het aantal geraden kaarten van de eerste ronde wordt opgeschreven in elke groep.

2. Bij ronde twee mag de verteller van dienst **slechts één woord** gebruiken om de app/ website te beschrijven. Zijn teamgenoten mogen ook maar één poging doen om de kaart te raden. Bij een fout gaat de kaart onderaan de stapel. Deze ronde **eindigt ook na één minuut**.

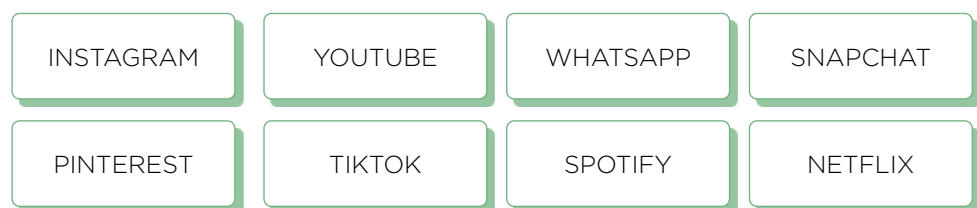
- Opnieuw worden de gebruikte kaarten door elkaar geschud en klaargelegd voor de derde ronde. Het aantal geraden kaarten wordt genoteerd na het aantal geraden kaarten van de eerste ronde in elke groep.

3. De derde ronde is een **teken ronde**. De kinderen mogen aan de hand van pen en papier proberen het spel te duiden. Zo kunnen ze het logo van de app tekenen, of de lay-out van de website. Ze mogen echter geen woorden gebruiken die verwijzen naar de naam van de app of website. Bij deze ronde mogen ze wel passen, dan belandt de kaart onderaan de stapel. Deze ronde **stopt na anderhalve minuut**.

- Het team dat na deze drie rondes de meeste kaarten kon raden, wint het spel. Na de derde ronde tel je dus het aantal geraden kaarten op.

Time's up – Kaartjes

Deze acht kaartjes dienen als voorbeeld.²

2.2 Privacy wetgeving en cookies, wat is dat nu? Hoe bescherm ik zelf mijn profiel?

Extra informatie voor de leerkracht

Één derde van de jongeren heeft geen uitgesproken mening over privacy en datacontrole. Indien je hen uitlegt wat GDPR en AVG inhoudt, vinden jongeren het wel een goed idee.³ Dit doet vermoeden dat ze weinig bezig zijn met wat er gebeurt met hun gegevens online. In deze digitale tijden waar je data (zonder dat je het echt beseft) rondspreidt door bijvoorbeeld een klantenkaart aan te maken, deel te nemen aan een online wedstrijd of een bericht te liken... is het van groot belang dat opvoeders jongeren informeren.⁴ Privacy is namelijk een grondrecht en om dit ten volle te kunnen benutten moeten jongeren op de hoogte zijn van wat er precies gebeurt met hun data, alsook zelf beslissingen kunnen maken hierrond.

Maar wat houdt privacy precies in? Volgens de Belgische grondwet wilt privacy zeggen dat 'Iedereen het recht heeft op eerbiediging van zijn privéleven en zijn gezinsleven, behalve in bepaalde gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald'. Tegenwoordig uit zich dit in zowel de online als offline wereld als het 'recht om te weten en te bepalen wat er met jouw gegevens gebeurt en om te weten wie er allemaal beschikt over jouw gegevens'.⁵

Wanneer je aan kinderen vraagt wat privacy voor hen inhoudt, krijg je vaak het antwoord 'privé, een geheim, een plekje voor jou alleen, iets waar niemand buiten jijzelf zaken mee heeft (een moment op het toilet bijvoorbeeld)'. Dit is niet fout, echter komt de veelzijdigheid van privacy niet aan bod. Zo zullen leerlingen het helemaal niet erg vinden dat vrienden hun 'danstalent' zien op de filmpjes die ze dit weekend hebben gemaakt op TikTok, maar zullen ze het misschien wat gênant vinden moest dat opeens op de website van de school komen. Ook mogen vrienden hun gsmnummer zeker hebben, maar zouden kinderen en jongeren het waarschijnlijk minder leuk vinden zou die jongen van de andere klas die ze eigenlijk minder leuk vinden opeens aan hun nummer geraakt zijn.

2 Bij deze voorbeelden kan er eventueel nog een game toegevoegd worden.

3 Apestaartjaren. (2020). De digitale leefwereld van jongeren.

4 Mediawijs. (2020). Dossier: Online Privacy. Mediawijs - Vlaams Kenniscentrum Mediawijsheid. <https://mediawijs.be/dossiers/dossier-online-privacy/dossier-online-privacy>

5 Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (z.d.). Privacy, wat is dat? | Privacy op school. <https://privacyopschool.katholiekonderwijs.vlaanderen/content/algemene-informatie>

2.2.1. GDPR en recht op afbeelding

Methodiek 1: Reflecteren over privacy

Samen met de leerlingen ga je met methodiek 1 'Reflecteren over privacy' aan de slag met de veelzijdigheid van het privacybegrip. Je probeert de concepten die vasthangen aan het begrip te duiden en mee te ontdekken wat dit voor de leerlingen zelf betekent. Daarnaast leren de leerlingen meer over de GDPR wetgeving en hoe deze wetgeving concreet hun privacy beschermt. Na de methodiek bevindt er zich een 'oplossingsfiche' voor de leerkracht.

Doelstellingen

- De leerlingen denken na over wat privacy inhoudt.
- De leerlingen weten wat de privacy wetgeving doet en waarom.
- De leerlingen weten waarop ze recht hebben als hun gegevens verwerkt worden.
- De leerlingen kunnen de begrippen die vasthangen aan privacy duiden.
- De leerlingen denken na over het verschil tussen zaken die privé zijn en zaken die dit niet zijn.

Werkwijze

DEEL 1: Reflectie over privacy aan de hand van een woordweb

- Verdeel de leerlingen van de klas in groepjes van 3 à 4 leerlingen en geef elk groepje een leeg blad.
- Laat de leerlingen in het midden van het blad het woord "privacy" zetten. Laat ze eerst in hun groep reflecteren over wat privacy voor hen inhoudt. Ze mogen woorden, zinnen of symbolen neerschrijven op het blad in het **BLAUW**.
 - Na de reflectie in groepen kan je hun ideeën bespreken in de klasgroep.
- Laat de leerlingen dan reflecteren over het beschermen van hun privacy. Laat hen nadenken over hoe ze hun privacy kunnen beschermen. Dit mogen ze neerschrijven in het **ROOD**.
 - Na deze individuelere reflectie kan je ook een groepsbespreking houden over hoe ze hun privacy moeten beschermen.
- Tenslotte vraag je de leerlingen waarom het belangrijk is dat ze hun privacy beschermen.

DEEL 2: Werkblad

- Op het werkblad vinden de leerlingen enkele begrippen die te maken hebben met privacy die ze moeten gaan uitleggen. Per groep discussiëren ze over wat die concepten voor hun betekenen. Daarnaast is er nog een oefening waar ze moeten aanduiden of iets openbaar, privé of een beetje privé is.
- Op de oplossingsfiche vind je enkele suggesties voor zowel deel 1 als een oplossing en nabespreking van deel 2.

DEEL 3: Filmpje

- Bekijk het filmpje over de GDPR met de klas. Via een klasgesprek bevestig je of hun kijk op het gegeven 'privacy' en de bescherming ervan veranderd is na het bekijken van het filmpje.
 - Filmpje: <https://www.youtube.com/watch?v=-9KkkzAwQd8>
 - Na deze methodiek vind je de inhoud van het filmpje neergeschreven. Indien het niet mogelijk is om dit filmpje in de klas te tonen, kan je zelf eventueel aan de slag gaan met de inhoud. Na deze methodiek vind je wat informatie die je hierbij kan helpen.

Werkblad

Begrippen:

1. Geheim

2. Privé

Kruis aan: privé – een beetje privé – publiek

Vul bij 10 en 11 zelf iets in waarover er twijfel kan zijn of het privé of publiek is en duid aan wat jouw groepje vindt.

	Privé	Een beetje privé	Publiek
1. Adres van school			
2. Kleur van ondergoed			
3. Je locatie			
4. Je e-mailadres			
5. Je wachtwoord			
6. Ofdat je een liefje hebt			
7. De leden van je chiro			
8. Gesprekken met je beste vriend(in)			
9. De naam van jouw mama			
10.			
11.			

Oplossingsfiche

Enkele suggesties mindmap

Wat:

- ⦿ = Het recht om te weten en te bepalen wat er met gegevens over jou gebeurt, en om te weten wie er allemaal beschikking heeft over jouw gegevens.
- ⦿ = persoonlijke vrijheid en het recht om geen last te hebben van andere mensen.

Hoe beschermen:

- ⦿ Jezelf: veilig wachtwoord, wachtwoord niet delen, nadenken over wat je post
- ⦿ Vanuit de wet: GDPR

Waarom beschermen:

- ⦿ Misbruik vermijden zoals hacking, afpersing of identiteitsfraude.

Werkblad

Begrippen:

1. Geheim: Het gaat om iets wat (bijna) niemand mag weten of weet.
2. Privé: Het gaat om iets niet openbaar, niet publiek. Iets onder vier ogen. Het omgekeerde van privé is dus openbaar of publiek: iets wat voor iedereen zichtbaar of toegankelijk is.

Reflecteer eventueel over wat het verschil is tussen privé en een geheim met de leerlingen. Zo zullen zaken die privé zijn, niet per se geheim zijn. Bijvoorbeeld de dood van een oma: sommige kinderen zullen het niet zo fijn vinden als iedereen weet dat ze verdrietig zijn over de dood van hun oma, maar dit is niet echt een geheim. Het is meer dat je liever zelf kiest met wie je het deelt en het zijn dus jouw eigen zaken.

Kruis aan: privé – een beetje privé – publiek:

De kinderen kunnen hier vrij op antwoorden. Hoewel sommige zaken een duidelijk antwoord lijken te hebben, zal dit misschien niet het antwoord zijn dat de leerlingen geven. Belangrijk is om hier in dialoog te gaan en (proberen) te begrijpen waarom de leerlingen antwoorden wat ze antwoorden.

Adres van school

Openbaar – een beetje privé: Het adres van een school is voor iedereen zichtbaar. Echter wilt dit natuurlijk niet zeggen dat een vreemde hoeft te weten naar welke school je gaat.

Kleur van ondergoed

Twijfel: Voor sommigen zal dit privé zijn. Anderen zullen het juist totaal niet erg vinden dat iemand de kleur van zijn/ haar onderbroek weet.

Je locatie

Privé: Je deelt je locatie best enkel met een beperkt aantal mensen zoals je ouders of vrienden die je echt vertrouwt en die hier geen misbruik van zouden maken.

Je e-mailadres

Privé: Je deelt je e-mailadres best enkel met een beperkt aantal mensen die het echt nodig hebben.

Je wachtwoord

Privé: Je wachtwoord deel je best met niemand. Je moet het zien als een tandenborstel: die deel je met niemand en vervang je regelmatig eens.

Ofdat je een liefje hebt

Een beetje privé: Het is niet dat niemand dit mag weten, maar afhankelijk van de situatie zal je niet willen dat iedereen dat zomaar weet. Zo zal je misschien minder geneigd zijn om dit aan je ouders te vertellen omdat ze er misschien mopjes over zouden maken of er veel naar zouden vragen.

De leden van je chiro

Een beetje privé: Dit is geen informatie die je zomaar aan vreemden zou kunnen geven. Je kan natuurlijk wel praten over vrienden uit de Chiro tegen je offlinevrienden of ouders.

Gesprekken met je beste vriend(in)

Twijfel (een beetje privé): Afhankelijk van de inhoud van het gesprek natuurlijk! Indien het gesprekken zijn die enkel tussen jullie beide moeten blijven zal het uiteraard privé zijn. Andere gesprekken kunnen andere kinderen gerust meevolgen. Hier moet je dus nadenken over wat je met wie deelt, net zoals online.

De naam van jouw mama

Een beetje privé: De naam van je mama ga je niet zomaar aan iedereen zeggen, maar het is natuurlijk geen geheim dat niemand mag weten.

Enkele richtvragen:

- Waar twijfelden jullie (het meeste) over?
- Wat hebben jullie bij 10 en 11 ingevuld?

Extra informatie voor de leerkracht (voornamelijk inhoud filmpje methodiek 1):

Op 25 mei 2018 werd de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) vastgelegd. De AVG, beter bekend als de GDPR (General Data Protection Regulation), zorgt ervoor dat er regels worden opgesteld om het recht op bescherming van persoonsgegevens bij verwerkingen van deze gegevens te waarborgen⁶. Bedrijven en organisaties mogen bijvoorbeeld niet zomaar gegevens over jou verzamelen, bijhouden, gebruiken (bv. voor marketing) of verspreiden. Deze wetgeving beschermt met andere woorden je persoonsgegevens⁷. Persoonsgegevens zijn alle vormen van informatie om een persoon te identificeren. Dit wilt zeggen dat je deze persoon uit een groep mensen kan plukken, zonder daarvoor een grote inspanning te moeten leveren.

Deze wet is belangrijk omdat je misbruik vermijdt zoals hacking, afpersing of identiteitsfraude. De wetgeving stelt dat je als internetgebruiker in eenvoudige en begrijpelijke taal geïnformeerd moet worden over **welke informatie** een organisatie over jou verzamelt, **wat** ze daarmee gaat doen en **hoelang** die organisatie die gegevens van jou gaat bijhouden. Als internetgebruiker moet je bovendien zelf **duidelijk** de keuze kunnen maken om je gegevens al dan niet prijs te geven. Dit doe je door akkoord te gaan met het verzamelen van 'cookies' van de website. Je moet dus zelf akkoord gaan met het feit dat de organisatie jouw gedrag op hun website bijhoudt. Ze mogen dus jouw e-mailadres of de vakantiefoto's die je deelde op een website of sociaal netwerk niet delen met andere bedrijven zonder dat jij daar jouw toestemming voor gaf. Merk goed op dat je, indien je deze 'cookies' aanvaardt zonder te lezen, dus eigenlijk niet weet wat er met jouw gegevens kan gebeuren!⁸

Wanneer je toestemming gegeven hebt om je gegevens te delen is het belangrijk dat je weet dat je rechten hebt waar je op beroep kan doen. Je beschermt op die manier je persoonsgegevens.

1. Recht op informatie: je kan opvragen welke gegevens een organisatie van jou heeft.
2. Recht om jouw gegevens in te kijken.
3. Recht om jouw gegevens aan te passen.
4. Recht om jouw gegevens over te zetten naar een andere organisatie.
5. Recht om jouw toestemming in te trekken.
6. Recht om jouw gegevens te laten wissen.
7. Recht om je te verzetten tegen de verwerking van jouw persoonsgegevens en tegen automatische beslissingen.
8. Recht om de verwerking te beperken.

Wistjedatje: In België zijn kinderen vanaf dertien jaar volgens de wetgeving in staat om hun eigen privacy risico's in te schatten. Voor dertien jaar moeten kinderen officieel gezien overleggen met hun ouders.¹⁰ Bovendien mogen de meeste sociale netwerken pas gebruikt worden vanaf dertien jaar. Indien de leerlingen een account hebben gemaakt op een sociaal netwerk zoals TikTok, een applicatie waar kinderen en jongeren korte filmpjes zoals dansjes kunnen plaatsen, liegen ze dus eigenlijk sowieso over hun leeftijd. Het is belangrijk om te overleggen met ouders indien ze een account aanmaken voor hun dertien jaar.

6 Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (z.d.). Privacy, wat is dat? | Privacy op school. <https://privacyopschool.katholiekonderwijs.vlaanderen/content/algemene-informatie>

7 Chiro. (z.d.). Wat is de GDPR? <https://chiro.be/info-voor-leiding/communicatie/wat-is-de-gdpr?>

8 Mediahelpdesk. (2017, 27 juni). Wat staat er in de nieuwe privacywetgeving van de EU? <https://www.mediahelpdesk.be/vraag/wat-staat-er-in-de-nieuwe-privacywetgeving-van-de-eu>

9 Gegevensbeschermingsautoriteit. (z.d.). Hoe bescherm je het? Bescherm je gegevens. <https://www.beschermjegegevens.be/hoebeschermjehet>

10 MediaNest. (z.d.). Let's keep it private! <https://www.medianest.be/lets-keep-it-private>

Methodiek 2: Privacy inbreuk of niet?

Methodiek 2: 'Privacy inbreuk of niet?' tracht de leerlingen te doen nadenken welke gegevens ze beter niet te snel vrijgeven. Aan de hand van een vriendenboekje kan de leerkracht de leerlingen duidelijk maken hoe gegevensverwerking door websites en sociale netwerken gebeurt. De methodiek van [ikbeslis.be](https://www.ikbeslis.be) vergt wel wat voorbereidingswerk voor de leerkracht én de leerlingen.

Vorbereiding

- ⦿ Laat de leerlingen het vriendenblaadje op voorhand invullen.
- ⦿ Neem hun antwoorden grondig door.
- ⦿ Verzin voorbeelden van persoonsgegevensverwerkingen o.b.v. hun antwoorden. Bijvoorbeeld: doorverkopen, verspreiden, spammen, publiceren, ...
- ⦿ Deze voorbeelden gebruik je ter illustratie tijdens de klasdiscussie.
- ⦿ Hoe groter jouw klas, hoe meer tijd je moet voorzien om de leerlingen het boekje te laten invullen en doorgeven.

Doelstellingen

- ⦿ De leerlingen begrijpen wat het verwerken van persoonsgegevens inhoudt.
- ⦿ De leerlingen begrijpen het gevaar van het ondoordacht delen van persoonsgegevens en het niet lezen van de gebruikersvoorwaarden.

Werkwijze:

1. Geef de voorbeelden van persoonsgegevensverwerking die je verzonnen hebt.

Voorbeelden van fictieve persoonsgegevensverwerking o.b.v. leerlingen hun antwoorden:

- ⦿ "Jan, jij geeft aan dat je fan bent van Levis. Wil je graag een reclame bon voor een gratis jeans? Geef me dan je adres, telefoon en e-mail."
- ⦿ "Sanne, jij gaf me jouw foto. Volgens de privacyverklaring achteraan het boekje, mag ik nu je gezicht op al mijn posters gebruiken!"
- ⦿ "Jeroen, jij woont in Geraardsbergen en gaat naar Chiro Vos op zondag. Ik kan nu makkelijk je planning en route uitstippelen en je beginnen volgen."
- ⦿ "Tim, jij wil voor je verjaardag een nieuwe game. Ik kan die info doorverkopen aan een bedrijf, dat je reclame zal sturen over de nieuwste computerspelletjes."

Je kunt ook een afdruk toevoegen van een foto van één van de leerlingen die gebruikt werd in een reclamefiche.

2. Discussie

- Wat vinden ze ervan dat je hun persoonsgegevens verwerkt hebt?
- Hebben ze het gevoel dat ze hiervoor toestemming gaven?
- Zouden ze het erg, leuk of toch ook een beetje eng vinden, mochten de fictieve voorbeelden hun overkomen? Waarom wel/niet?
- De (fictieve) voorbeelden zijn wettige persoonsgegevensverwerkingen. Ze handelen conform de privacy disclaimer ('Algemene Voorwaarden').
 - Wie had deze gelezen?
 - Vraag je leerlingen: lezen jullie gewoonlijk privacyverklaringen? Bijvoorbeeld bij het inschrijven op een dienst, account aanmaken, een app downloaden?

Methodiek van [ikbeslis.be](https://www.ikbeslis.be/sites/default/files/2018-08/Lesfiche%20-%20Final.pdf): <https://www.ikbeslis.be/sites/default/files/2018-08/Lesfiche%20-%20Final.pdf>

Vriendenboekje

Het klasboekje kan besteld worden via de website [ikbeslis.be](https://www.ikbeslis.be/ouders-leerkrachten/lesmateriaal):
<https://www.ikbeslis.be/ouders-leerkrachten/lesmateriaal>

Nederlandse pdf: www.ikbeslis.be/sites/default/files/2018-09/Klasboekje.pdf

Zo ziet het vriendenboekje er vanbinnen uit, op basis van deze informatie zal je voorbeelden van gegevensverwerking moeten verzinnen:

mijn naam:*

mijn telefoonnummer:*

mijn sociale media accounts of apps:

mijn adres:

PLAK
HIER
JE FOTO

ze noemen
me soms ook:

mijn leeftijd

dit wil ik later worden:

dit is mijn diepste geheim:

mijn mooiste en/of leukste
karaktertrek is:

ik ben lid van:

ik ben superfan van:

ik kan geen 24u zonder:

dit wil ik voor mijn verjaardag:

mijn allerbeste vriend(in) is:

ik heb een crush op:

ik ben allergisch aan:

dit heb ik het laatst gegogoogeld:

hier kan je me altijd vinden:

WAT VIND JE HET LEUKST? OMCIRKEL

WhatsApp of Messenger

MNM of StuBru

FaceTime of SMS

liken of sharen

YouTube of Spotify

tablet of smartphone

2.2.2 Bescherm jouw profiel: privacy settings, sterke wachtwoorden, anti-virus and many more ¹¹

Extra informatie voor de leerkracht

Onderzoek van Apestaartjaren (2020) wijst uit dat kinderen tegenwoordig gemiddeld hun eerste smartphone krijgen op hun negen jaar. Zo krijgen ze de mogelijkheid om vele apps te downloaden, accounts aan te maken en worden ze geconfronteerd met privacyinstellingen. Echter is het meestal wat zoeken vooraleer je volledig doorhebt wat je allemaal kan doen met die privacy instellingen. Daarnaast komt bij het hebben van een profiel de verantwoordelijkheid om na te denken over wat je allemaal vrijgeeft erop.

Hoe creëer je een privacyvriendelijke omgeving op deze accounts die voorkomt dat er misbruik gemaakt wordt van jouw persoonlijke gegevens? Er zijn vier, redelijk algemeen bekende, regels. Toch is het belangrijk om met de leerlingen dieper in gesprek te gaan dan deze simpele regels. Kritisch nadenken over je profiel, is belangrijker dan simpelweg opgelegde regels volgen omdat 'het moet'. Zo leren kinderen en jongeren zélf verantwoordelijk omgaan met de online wereld.

1. Think before you post: denk voordat je iets post op het internet even na of je later geen spijt kan hebben van de informatie over jezelf of anderen die je online hebt gezet;

- Zet geen informatie online die je in het echte leven ook niet zou delen: ga na 'wat wil ik posten? Wie krijgt het te zien? Hoe ga ik het posten? Hoeveel mensen krijgen het te zien en wil ik dat deze mensen dat te zien krijgen?'
- Hierbij is het nog extra belangrijk om na te gaan of de informatie die je op internet wilt plaatsen persoonlijke informatie is over iemand anders of een foto/ filmpje van iemand anders. Heb je hiervoor toestemming gevraagd?

2. Zorg ervoor dat de **wachtwoorden** die je gebruikt sterk genoeg zijn en hou ze geheim;

- Ga ook even na of de informatie die je wilt plaatsen wel correct is.
- Indien je op een leuke manier wilt kijken ofdat het wachtwoord van de leerlingen veilig is, surf dan naar <http://www.veilig-wachtwoord.be/nl>
- Op deze site vinden de leerlingen ook tips om een veilig wachtwoord te maken.
- Indien het kan, werk je best met een tweestapsverificatie. Wil je hier meer informatie over? Raadpleeg <https://www.safeonweb.be/nl/gebruik-tweestapsverificatie>

3. Gebruik de **privacy-instellingen** van je verschillende profielen en accounts om ze af te schermen tegen buitenstaanders;

- Privé account in plaats van openbaar account
- Instellen dat je tag in foto's van iemand anders eerst goedgekeurd moet worden, of je tag verwijderen
- Je vrienden onderbrengen in groepen/vriendenkringen en kiezen wat ze kunnen zien op je profiel
- Personen blokkeren
- Foto's laten weghalen
- Vervelende inhoud over jou melden
- Opletten met geolokalisatie
-

4. Zorg voor een **veilige internetconnectie**. Een virusscanner is geen overbodige luxe.

Methodiek 3: Openboek of cyberfort?

In de derde methodiek 'Openboek of cyberfort' ga je met de leerlingen aan het werk rond een 'privacyvriendelijke omgeving'. Hoe beveiligd zijn ze online? Sommige stellingen hieruit zullen enkel van toepassing zijn op mensen die een profiel hebben op sociale netwerken, echter kan het gesprek met kinderen die wel al een account hebben op sociale netwerken ook zeer informatief zijn voor de andere! Het is dus wel belangrijk om te weten dat er effectief kinderen zijn die een sociaal netwerk account of gameprofiel hebben.

Doelstellingen

- De leerlingen begrijpen wat ze moeten doen om een veilig profiel te hebben.
- De leerlingen begrijpen de gevolgen van een niet beveiligd profiel.

Werkwijze

Actieve versie

- De leerlingen gaan op een rij gaan staan op de speelplaats. Ze krijgen steeds stellingen voorgeschoteld waar ze ja of nee kunnen op antwoorden. Indien ze hier ja op antwoorden, moeten ze een stap vooruit nemen.
 - Voordat je de vragen stelt, benadruk je best dat de kinderen die geen profiel hebben, op de vragen die van toepassing zijn als je een profiel hebt, antwoorden wat ze zouden doen indien ze wel een profiel op sociale media of een gameprofiel zouden hebben.
- Na elke vraag reflecteer je met hen over hun antwoord: na sommige stellingen vind je een kleine uitleg over de stelling die je hierbij kan helpen.
- De persoon die op het eind van de stellingen vooraan staat is zagezegd het minst beveiligd.
 - Belangrijk is om goed te reflecteren: zo kan het zijn dat iemand een openbaar profiel heeft, maar bijvoorbeeld niets van informatie vrijgeeft of niets post. Ook zullen leerlingen misschien een privé profiel hebben, maar iedereen aanvaarden en niet echt nadenken over wat ze posten. Aan het einde vertel je dit ook: de combinatie van verschillende stellingen zorgt ervoor dat je een veilig of minder veilig profiel hebt. Je moet voornamelijk kritisch nadenken en reflecteren over wat je wel of niet post.

Alternatieve versie

- De leerkracht zet elke naam van de leerlingen op het bord. Steeds komt een streepje naast de naam indien ze 'ja' antwoorden. Zo kan er eventueel nadien naar een speelplaats gegaan worden, of kan de uitleg gegeven worden aan de hand van de meeste streepjes.
- Ze kunnen ook zelf hun streepjes zetten.

Stellingen + oplossingenfiche

Deze fiche tracht de leerkracht te ondersteunen bij dit stellingen spel. Het is niet echt een oplossingenfiche, maar eerder een richtlijn over hoe je zou kunnen reageren op bepaalde antwoorden van de leerlingen. Zoals eerder vermeld is het belangrijk om bij elke oplossing te reflecteren. Bijvoorbeeld vraag vijf: sommige leerlingen zullen misschien een doordachte beslissing maken indien ze vrienden van vrienden toevoegen. Zo zullen ze misschien enkel de vrienden toevoegen wanneer ze deze ook al hebben ontmoet in het echte leven. Dit is zeker niet verkeerd. Verschillende antwoorden van de leerlingen vragen om verschillende reacties.

Thema think before you post

1. Ik heb al eens een foto/filmpje online gepost waar iemand anders op staat, zonder deze persoon zijn/ haar toestemming te vragen.

- Veel jongeren houden geen rekening met het 'recht van afbeelding'. Dit houdt het recht in om te beslissen of een foto of filmpje, waarin je duidelijk herkenbaar bent, gepubliceerd mag worden of niet. Bij het publiceren van foto's/ filmpjes waar iemand anders opstaat geldt het 'recht van afbeelding'. Je moet dus eerst toestemming vragen aan de persoon op de foto/ het filmpje.

2. Iemand heeft al eens een foto/ filmpje geplaatst waar ik opstond zonder daar toestemming voor te vragen.

- In dit geval wordt hun recht op afbeelding geschonden.
- In een verder stukje (online versus offline reputatie) komt aan bod wat kinderen moeten doen indien er zaken online staan die ze niet leuk vinden.

Thema veilig wachtwoord

3. Ik heb mijn wachtwoord al gedeeld met mijn beste vriend(in) of ouders.

- Een wachtwoord moeten ze zien als een tandenborstel: je deelt het met niemand en je vervangt het regelmatig. Veel kinderen zullen waarschijnlijk aangeven dat ze hun wachtwoord delen met hun ouders. Vaak omdat het moet of om te onthouden via een app. Je zegt best niet dat dit verkeerd is, maar vraag eventueel of ze thuis afspraken maken rond dat wachtwoord en waarom de ouders dat willen weten. Een tip kan zijn om het wachtwoord in een gesloten of verzegelde enveloppe te stoppen en deze zo aan de ouders te geven. Zo hebben ouders het wachtwoord in nood, maar hebben ze het ook niet zomaar.

4. Mijn wachtwoord is eigenlijk niet zo veilig.

- Een veilig wachtwoord bestaat eigenlijk uit minstens 10 karakters. Idealiter bestaan deze 10 karakters uit cijfers, letters en een symbool.

Zo kunnen de leerlingen bijvoorbeeld een (onzinnige) zin gebruiken zoals DeTafelDrinkt4Pennenzakken!?. Het wachtwoord bevat daarnaast best geen persoonlijke informatie zoals geboortjaar, voornaam, ...

Thema privacy instellingen (vragen over je profiel)

5. Ik voeg vrienden van vrienden toe indien ze mij een volgverzoek/ vriendschapsverzoek sturen.

- ⊙ Jongeren en kinderen hebben vaak het gevoel dat ze vrienden van vrienden kunnen vertrouwen. Omdat het geen 'wildvreemde mensen' zijn, accepteren ze deze sneller, alsook sturen ze hier sneller een vriendschapsverzoek naar.
- ⊙ Een tip die je als leerkracht kan geven is de tien minuten regel: voeg enkel mensen toe op social media waarmee je offline al minstens tien minuten hebt gepraat. Je weet immers nooit of het echt om de persoon op de profielfoto gaat.

6. Soms voeg ik vreemden toe aan mijn profiel.

- ⊙ Sommige kinderen en jongeren hechten veel belang aan volgers of 'vrienden' op sociale media. Bij deze stelling is het dus vooral belangrijk om in te gaan op 'waarom' de kinderen dit doen. Indien deze vreemden contact zoeken moeten de kinderen kritisch nadenken. Zo houden ze best in hun achterhoofd dat je online gemakkelijker praat met mensen, maar ook bijvoorbeeld makkelijk kan liegen.
- ⊙ Een tip die je als leerkracht kan geven is de tien minuten regel: voeg enkel mensen toe op social media waarmee je offline al minstens tien minuten hebt gepraat. Je weet immers nooit of het echt om de persoon op de profielfoto gaat.

7. Ik post soms mijn locatie/ deel soms mijn locatie.

- ⊙ Sommige kinderen en jongeren vinden het leuk om te weten waar hun vrienden zijn. Er bestaan dan ook verschillende mogelijkheden om hun locatie te delen online. Indien ze dit vaker doen, vraag hen eens waarom. Wakker debat aan bij de kinderen: indien ze hierrond een weloverwogen keuze maken, zoals dit enkel met je beste vrienden delen of een foto posten met locatie als je al terug thuis zit bijvoorbeeld, is dit best oké. Zo kan het positief zijn dat je de locatie van een gezellige tearoom deelt, zodat vrienden daar ook eens kunnen naartoe gaan.

8. Mijn profiel is openbaar.

- ⦿ Soms weten kinderen zelf niet of ze een openbaar profiel hebben. Dan kunnen ze dit best eens uitzoeken als ze thuis zijn. Indien ze een openbaar profiel hebben is het belangrijk om te vragen waarom in plaats van direct te zeggen dat dit niet veilig is. Voor sommige kinderen is hun sociale media profiel juist heel belangrijk en willen ze dit aan zoveel mogelijk mensen tonen. Speel dan in op het feit dat je dan wel heel goed moet stilstaan bij wie je posts allemaal kan bekijken. 'Think before you post' wordt dan een nog belangrijker thema.
- ⦿ Ook andere privacy instellingen zijn belangrijk!

Thema veilige internetconnectie

9. Ik heb geen virusscanner.

- ⦿ Een goede virusscanner kan ook gratis zijn. Er is dan ook geen enkele reden om er geen te voorzien op je toestellen. Veel kinderen weten niet of ze dit thuis hebben. Geef hen mee dat ze dit eens moeten bekijken als ze thuis zijn.

Thema privacywetten

10. Ik accepteer de gebruiksvoorwaarden zonder te lezen voordat ik een profiel aanmaak/ app download.

- ⦿ Veel kinderen (en volwassenen) lezen dit niet. Echter weet je zo niet wat er met de gegevens die je deelt zal gebeuren. Zo kan TikTok misschien wel jouw video's laten gebruiken in reclamespots. Daag de kinderen uit om de volgende keer dat ze gebruiksvoorwaarden kunnen lezen, hier eens door te bladeren.

2.3 Online reputatie vs offline reputatie

Voor de leerkracht

Kinderen en jongeren zijn heel sterk bezig met het ontdekken van de online wereld, alsook de (positieve) gevolgen ervan. Sommigen plaatsen filmpjes of foto's om grappig over te komen of om hun (dans)talenten te tonen. Andere kinderen en jongeren posten niets, maar volgen dikwijls wel alles van achter hun scherm. Het ontdekken van het internet en de tools die het biedt is tegenwoordig een belangrijk deel van de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Hun leefwereld is soms moeilijk om te begrijpen vanuit een volwassen perspectief: wat doen ze daar allemaal op hun tablet/ smartphone en waarom doen ze dit? Toon interesse in de leerlingen! Ze vinden het vaak leuk om te vertellen waar zij mee bezig zijn. Ze kunnen jou waarschijnlijk ook veel leren.

Voor kinderen en jongeren biedt de online wereld een manier om zichzelf en hun talenten te ontdekken. Zo kan je via de app TikTok dansjes van anderen leren. Je kan inspiratie opdoen om te koken, te knutselen of je kamer herin te richten via de foto's die gebruikers op Pinterest plaatsen. Op Youtube kan iemand die graag gamet bijvoorbeeld filmpjes bekijken over hoe hij/zij in het volgende level raakt of muziek luisteren. Ondanks alle voordelen die deze platformen bieden, brengen ze ook een verantwoordelijkheid mee: als je een account hebt op deze platformen, kan je immers zelf ook dingen posten en contacten leggen met andere gebruikers.

Vaak zijn leerlingen zich niet bewust van het feit dat hun online leven invloed heeft op hun offline leven: als je bijvoorbeeld iets gemeens online zegt tegen een vriend of vriendin, zijn ze dit niet vergeten als ze de volgende dag op school komen. Alsook kan een foto die men online post, offline (positieve) reacties uitlokken. Belangrijk is dat kinderen kritisch nadenken over wat ze doen online, ook om hun offline reputatie te beschermen. Daarnaast is het ook belangrijk om stil te staan bij het feit dat jongeren online vaak nog losser zijn dan offline. Ze durven meer, ze tonen meer. Dit kan heel positief zijn, maar anonimiteit en achter een scherm zitten kan er ook voor zorgen dat mensen veel harder zijn. Zo vallen er vaak ook heel harde woorden online: denk maar aan een iets gemener commentaar op een foto of een grof berichtje in een groepschat. Voor jongeren die online gepest worden is de impact op hun offline leven heel groot, al beseffen pesters dit niet altijd.

Een online reputatie kan dus ook veel schade aanbrengen in het echte leven, ondanks dat leerlingen (alsook sommige volwassenen) hier misschien minder over nadenken. Kritisch nadenken voor je iets post of doorstuurt, voorkomt vaak heel wat reputatieschade. Ook weten hoe je moet handelen indien je online reputatie beschadigd is, zorgt ervoor dat je heel snel kan ingrijpen. Informatie en je eigen inschattingsvermogen worden waardevolle elementen in de wereld van de sociale media.

Methodiek 4: Wat als?

In deze tweedelige methodiek worden de leerlingen uitgedaagd om na te denken over de gevolgen van iets posten of iets doen. In deel 1 moeten de leerlingen nadenken over hoe hun posts invloed hebben op hun vrienden. In deel 2 gaan de leerlingen aan de slag met risicovolle situaties. Hoe zouden zij handelen en waarom?

Doelstellingen

- Leerlingen begrijpen dat informatie online je reputatie offline kan beïnvloeden.
- Leerlingen zien de mogelijke risico's gelinkt aan privacy in.
- Leerlingen ontwikkelen copingstrategieën om met probleemsituaties om te gaan.

Werkwijze

DEEL 1: Think before you post

- Allereerst laat je hen deel 1 van het werkblad invullen. Hier moeten de leerlingen kritisch nadenken over de gevolgen die hun post kan hebben op hun vrienden.
- Bespreek de antwoorden klassikaal.
-

Gebaseerd op: https://www.cyberpesten.be/info/sites/default/files/bestanden/Handbook_NL.pdf

DEEL 2: Wat als?

- Laat de leerlingen eerst zelfstandig deel 2 van het werkblad invullen. Er worden telkens situaties beschreven en 3 verschillende reactiemogelijkheden. Steeds is de vraag om in de huid te kruipen van dit personage. Wat zouden de leerlingen doen, mochten ze die persoon zijn in deze situatie? De vierde optie staat voor een niet genoemde reactie. Deze mogen de leerlingen zelf invullen als ze iets anders dan de bovenstaande antwoorden zouden doen.
- Overloop de antwoorden van de leerlingen. Laat elke leerling een blaadje maken met A, B, C, D. Ze steken in de lucht wat ze antwoorden bij die vraag. Steeds wordt aan enkele deelnemers gevraagd om een toelichting te geven bij de gemaakte keuze. Zeker een keuze voor de vierde optie (D) vraagt om een reactie.

Gebaseerd op: <https://ambrassade.be/nl/kennis/artikel/wat-zou-je-doen-als>

Werkblad

DEEL 1: Think before you post: de Instagrampost van Jordy

Jordy is 16 jaar en plaatst een aantal foto's van een feestje van vorig weekend op Instagram. Op deze foto's staan zijn vrienden met een (alcoholisch) drankje in de hand, al feestend. De foto's zijn eerder ongepast, maar Jordy vindt dat helemaal niet zo erg. Iedereen mag toch zien dat het leuk was? Zijn profiel staat namelijk openbaar! Hij tagt al zijn vrienden.

Waar Jordy niet aan gedacht heeft zijn de gevolgen die deze foto's kunnen hebben voor zijn vrienden... Neem alle profielen van zijn vrienden zorgvuldig door. Wie van deze vrienden zou negatieve gevolgen van deze foto's kunnen ondervinden? Welke vrienden zullen het (helemaal niet zo) erg vinden dat Jordy deze zaken post zonder hun toestemming? Welke gevolgen zouden zijn vrienden kunnen ondervinden?

Amelie is een voorbeeld. In de profielen van de vrienden staan er hints vetgedrukt. Let wel op: zelfs als hun persoonlijkheid uitwijst of ze het wel of niet erg zullen vinden, moet je altijd toestemming vragen voor je een foto van iemand op sociale media zet!

Voorbeeld:

Amelie

@amelie_singsdances

Achtergrond: Amelie is één van je beste vriendinnen. Ze gebruikt het internet niet zo vaak als jij. Amelie is lid van de toneelclub van de school en **staat op het punt auditie te doen voor een tv-programma.**

Haar streven: Haar talenten gebruiken in musicals/ tv-programma's.

Persoonlijkheid: Leuk, meelevend, gevoelig – zal heel waarschijnlijk naar je luisteren als je even wilt praten.

Houdt van: Zingen, dansen, kip piri-piri eten en bij haar vrienden zijn.

Zal het 'niet leuk' / 'niet erg' vinden + waarom

Amelie zal de foto's niet leuk vinden. Ze staat namelijk op punt om auditie te doen voor een tv-programma. Ze gaat dus meer gaan geven om haar online reputatie!

Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

Stel dat de producers van het tv-programma die foto's te zien krijgen, dan kan het zijn dat ze Amelie oppeens niet meer zo geschikt vinden voor de rol. Zo gaat de schade aan haar online reputatie ook invloed hebben op haar reputatie in het echte leven.

Sofie

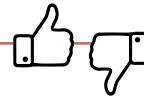
@sexy_sofie_can

Achtergrond: Sofie is een verborgen genie; ze heeft een jaar overgeslagen op school omdat ze zo goed is in wiskunde. Ze is ook de wilde meid in jullie vriendengroep. **Ze wil overal bij zijn en houdt wel van wat aandacht.**

Haar streven: Bereiken wat ze wil maar plezier hebben op de weg daar naartoe.

Persoonlijkheid: Een nieuwe vriendin. **Sofie doet alles vlug en denkt niet vaak aan de gevolgen.** Ze zal je hoogstwaarschijnlijk aan het lachen maken omdat ze een geweldig gevoel voor humor heeft.

Houdt van: Bijna alles!

Zal het 'niet leuk' / 'niet erg' vinden + waarom

Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

Nathan

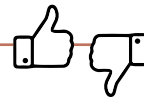
geen instagram

Achtergrond: Nathan is een absolute boekenwurm. **Zijn familie is erg streng** en wilt dat hij goed studeert. Hij gaat zelden uit en concentreert zich op zijn examens. Wanneer hij wel uitgaat, heeft hij **de neiging "los te gaan"**.

Zijn streven: Advocaat worden. Nathan houdt van dure kleren en heeft een goed betaald baantje nodig om zich die kleren te kunnen veroorloven!

Persoonlijkheid: Nathan is nogal verlegen.

Houdt van: Meisjes en meer alcohol dan verstandig is (alleen wanneer hij niet studeert!).

Zal het 'niet leuk' / 'niet erg' vinden + waarom

Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

Yasmine

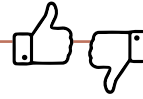
Yasmine heeft haar instagram-account gedeactiveerd.

Achtergrond: Yasmine is een nieuw lid van je groep. Ze komt van een andere school. **Ze werd online gepest en is heel voorzichtig met haar digitale voetafdruk.**

Haar streven: Werken voor de overheid. Ze droomt er van om op die manier het werk dat liefdadigheidsinstellingen ondernemen om pesten tegen te gaan, te steunen ...

Persoonlijkheid: Yasmine is niet verlegen maar **vindt het moeilijk nieuwe mensen te vertrouwen.** Ze heeft zich aangeboden als vrijwilligster voor een systeem om leeftijdgenoten op een plaatselijke school te begeleiden.

Houdt van: Vrijwilligerswerk en reizen.

Zal het 'niet leuk' / 'niet erg' vinden + waarom

Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

Sabine

@sabinelovesstyle

Achtergrond: Sabine is dol op mode. Iedere week zet ze een vlog online over de grootste modeblunders op het internet allertijden. **Sabine heeft hierdoor enorm veel volgers** op Instagram. Haar profiel staat openbaar en ze verdient zelfs geld met het promoten van merken!

Haar streven: Werken als modejournalist.

Persoonlijkheid: Sabine **heeft een zeer groot netwerk van vrienden** – voornamelijk mensen die ze via het vloggen ontmoet heeft. Ze gaat niet vaak uit met haar offline vrienden.

Houdt van: Nieuwe vrienden maken, tijd doorbrengen met haar vriendje.

Zal het 'niet leuk' / 'niet erg' vinden + waarom

Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

DEEL 2: Wat als?

1. Athena en Ilke

Athena en Ilke hebben al enkele weken vlamme ruzie. Athena besluit Ilke eens goed terug te pakken en maakt op Instagram een account 'Ilke het kalf' aan. Ze plaatst een superlelijke foto van Ilke en stuurt volgerverzoeken naar iedereen die ze kent. Ilke is woedend....

- A.** Ze maakt ook een account aan voor Athena.
- B.** Ze stapt naar haar zus. Ilke heeft een goede band met haar zus, zij zal wel weten wat ze moet doen.
- C.** Ze vraagt Athena om de pagina te verwijderen. Verder rapporteert ze de pagina en vraagt ze aan anderen om dit ook te doen.
- D.**

2. David en Simon

David heeft weken geleden op een game Simon leren kennen. Ze zijn hevige supporter van dezelfde voetbalclub en kunnen echt over vanalles en nog wat babbelen. Vandaag hebben ze afgesproken om samen een voetbalmatch te spelen, maar David twijfelt om te gaan.

- A.** Hij spreekt erover met zijn ouders.
- B.** Hij gaat toch. Uiteindelijk hebben ze op een plaats afgesproken waar veel mensen zijn en hij vertrouwt Simon wel.
- C.** David verzint een stom excuus om niet te moeten gaan.
- D.** ...

3. Odille

Odille is net terug van haar reis naar de Dominicaanse Republiek. De hotelfotograaf heeft een heuse fotoshoot van haar gemaakt, in bikini op het strand. Terug thuis haast ze zich om deze foto's online te zetten. Iedereen moet toch kunnen zien hoe geweldig ze eruitzag.

- A.** Odille zet de foto's online. Hierbij tagt ze de fotograaf en de locatie. Het is toch belangrijk dat hij de eer krijgt voor zijn werk? Oh, wat is ze blij dat ze hier veel likes op zal krijgen en reacties over hoe goed ze eruitziet!
- B.** Odille zet de foto's online, maar zorgt dat het enkel zichtbaar is voor haar echt goede vrienden. Ze vindt het wat vreemd dat al haar volgers haar zouden zien in bikini.
- C.** Odille komt thuis en bedenkt zich dat ze zich misschien toch niet zo zelfzeker voelt om dat online te zetten. Haar profiel staat openbaar. Je weet zo nooit wie die foto dan allemaal te zien krijgt en wie er op gaat reageren.
- D.**

4. Celine

Celine videochat vaak met haar vriendje. Tijdens één van deze gesprekken vraagt hij haar om te strippen.

- A.** Celine vindt het wel spannend om dit voor haar vriendje te doen. Ze trekt één voor één al haar kleren uit.
- B.** Hoe durft hij zo iets te vragen? Ze vindt het niet oké en legt direct af.
- C.** Celine voelt zich er niet zo comfortabel bij om dat te doen voor de webcam. Ze wilt echter wel een foto sturen via snapchat zonder haar gezicht op. Ze heeft een open gesprek met haar vriendje over wat ze wel en niet wilt doen.
- D.**

5. Youssef

Youssef wil online de petitie 'Red de wasbeer' ondertekenen door zijn naam, adres en e-mailadres door te geven. Youssef vindt dierenwelzijn belangrijk.

- A.** Youssef vindt privacy nog belangrijker. Hij ondertekent het niet, maar deelt het wel op zijn profiel om toch zijn steentje bij te dragen.
- B.** Youssef ondertekent het. Dat kan toch niet veel kwaad?
- C.** Youssef leest eerst heel zorgvuldig de petitie en de voorwaarden die vasthangen aan de petitie en overweegt aan de hand daarvan of hij het gaat tekenen.
- D.** ...

6. Timur

Timur zit in een videogesprek met zijn klas. Het heeft ook de mogelijkheid om te chatten. Anoniem stuurt iemand in die chat "Timur is toch wel de domste van de klas". Timur weet dus niet van wie het komt.

- A.** Timur lacht. Hij weet dat het een mopje is en hij maakt er zelf een mopje over.
- B.** Timur negeert het. Stiekem voelt hij zich er wel slecht over, hij besluit in privé te vragen aan zijn beste vriend of die toevallig zou weten wie dat gezegd zou hebben.
- C.** Timur spreekt de groep erover aan. Zoiets anoniem plaatsen vindt hij persoonlijk niet zo grappig en is bovendien heel laf. Hij stelt dat als iemand een probleem heeft met zijn aanwezigheid in de videochat, dat ze het moeten zeggen en niet zo stom moeten doen.
- D.**

7. Siebe

Siebe wordt uitgenodigd om deel te nemen aan de wedstrijd 'win een smartphone'. Het enige wat hij moet doen is zijn e-mailadres doorgeven. Of nog beter: als hij de adressen van 5 vrienden invult, maakt hij nog meer kans om te winnen.

- A.** Siebe ziet het gevaar ervan niet in. Misschien kunnen zijn vrienden ook meedoen en winnen zij de smartphone!
- B.** Siebe twijfelt. Hij vraagt aan zijn vrienden van wie hij het adres mag gebruiken.
- C.** Siebe vult gewoon zijn eigen adres in, hij wilt de privacy van zijn vrienden niet schenden.
- D.**

8. Leo en Esmée

Dit weekend vond Esmée haar verjaardagsfeestje plaats, Leo heeft een super grappige foto getrokken met zijn vrienden, echter staan twee mensen op de achtergrond te roken. Hij kent deze personen niet, maar weet wel dat het hele goede vrienden zijn van Esmée. Zijn profiel is openbaar en hij wilt graag de foto plaatsen.

- A.** Esmée heeft de foto's met iedereen gedeeld, dus Leo gaat ervan uit dat die twee personen het wel niet erg gaan vinden en plaatst de foto.
- B.** Hij vraagt aan Esmée of die twee personen het erg zouden vinden.
- C.** Hij herinnert zich hoe ze heten en tagt hun in de foto. Misschien volgen ze hem dan wel!
- D.** ...

9. Andrea

Andrea is net lid geworden van de jeugdbeweging. Ze vindt één van de leiders heel knap. Ze sturen elkaar af en toe een lief berichtje. Ze vindt dat stiekem wel leuk. Op een dag vraagt hij haar om een foto met wat meer bloot door te sturen. Hij belooft haar om ook iets van zichzelf terug te sturen. Ze kunnen elkaar tenslotte vertrouwen, want ze kennen elkaar in het echt.

- A.** Andrea vertrouwt de leider wel want ze kent hem. Ze stuurt hem een pikante foto.
- B.** Andrea toont de berichten aan haar ouders of aan haar begeleider in de jeugdbeweging.
- C.** Andrea blokkeert de leider en zwijgt erover.
- D.**

DEEL 1: Oplossingenfiche Think before you post

De Instagrampost van Jordy

De eerste fout die Jordy maakt is die foto's online zetten zonder de toestemming van zijn vrienden. Hierdoor schendt Jordy hun recht op afbeelding of 'portretrecht'. Recht op afbeelding bevat twee voorwaarden: als je een foto/filmpje wilt maken van een persoon, zal je daarvoor in principe vooraf toestemming moeten krijgen van die persoon. Daarnaast mag je bestaande afbeeldingen in principe ook niet gebruiken zonder de toestemming van de persoon op de foto/ op het filmpje. Jordy is hier duidelijk vergeten dat de toestemming om de afbeelding te maken nog niet wil zeggen dat je ook toestemming hebt om de afbeelding te gebruiken om bijvoorbeeld de foto te delen op Instagram. Er geldt een bijzondere regeling voor menigtes: op een openbare plaats is het niet haalbaar om aan alle aanwezige personen toestemming te vragen. Enkel als een bepaalde persoon duidelijk centraal staat in de afbeelding of het filmfragment, zal je die persoon zijn/ haar toestemming moeten vragen.

Zal het niet leuk vinden + waarom OF zal het niet erg vinden + waarom Waarom? (Welke gevolgen eventueel?)

Amelie

Amelie zal de foto's niet leuk vinden. Ze staat namelijk op punt om auditie te doen voor een tv-programma. Ze gaat dus meer gaan geven om haar online reputatie!

Stel dat de producers van het tv-programma die foto's te zien krijgen, dan kan het zijn dat ze Amelie oppeens niet meer zo geschikt vinden voor de rol. Zo gaat de schade aan haar online reputatie ook invloed hebben op haar reputatie in het echte leven.

Sofie

Sofie wilt overal bij zijn en houdt wel van wat aandacht. Bovendien denkt ze niet vaak aan de gevolgen die dingen met zich meebrengen. Hoogstwaarschijnlijk zal ze hetzelfde redeneren als Jordy: deze foto's kunnen toch geen kwaad? Haar Instagramnaam @sexy_sofie_can zal waarschijnlijk heel wat ongewenste reacties uitlokken van mensen die ze niet kent als ze in de foto's van Jordy getagd wordt.

Ook deze naam heeft ze genomen zonder bij na te denken.

Nathan

Hij heeft de neiging "los te gaan". Ook wordt vermeld dat hij wel houdt van alcohol. Dit doet vermoeden dat de foto's van Nathan sowieso te ongepast gaan zijn om op Instagram te plaatsen.

Zijn familie is erg streng en wilt dat Nathan goed studeert. Hoogstwaarschijnlijk zullen zijn ouders dus boos zijn als ze deze foto's te zien krijgen. Misschien mag Nathan daardoor wel vanaf dan niet meer uitgaan.

Yasmine

Yasmine werd online gepest en is heel voorzichtig met haar digitale voetafdruk. Ze zal het dus niet leuk vinden als Jordy zo'n foto's van haar online zet.

Yasmine vindt het moeilijk nieuwe mensen te vertrouwen. Indien Jordy die foto's online zet zonder haar toestemming, schendt hij haar vertrouwen.

Sabine

Sabine heeft veel volgers en een groot netwerk van vrienden. Bovendien heeft ze heel veel succes met haar vlogs. Ze zal het waarschijnlijk niet zo leuk vinden dat haar online reputatie die ze heeft uitgebouwd, schade oploopt door Jordy zijn foto's.

Sabine kan negatieve gevolgen ondervinden van deze foto's online: ze heeft al heel wat aandacht getrokken met de vlogs die ze maakt. Er is dus een kans dat de foto's ook heel wat negatieve aandacht gaan krijgen van haar 'fans'. Misschien verliest ze zo wel volgers...

DEEL 2: Wat als? Uitleg bij de antwoorden

Iedereen heeft zijn eigen manier om situaties aan te pakken. Hoewel sommige antwoorden niet de beste oplossingen zijn, is het belangrijk om de antwoorden van de leerlingen niet te veroordelen. Je gaat een open gesprek aanwakkeren met hun over de voordelen en de nadelen van hun antwoorden. Je probeert hen duidelijk te maken dat sommige antwoorden, desondanks ze misschien logisch lijken voor hun, toch niet de beste oplossingen zijn. Let op voor sociaal wenselijke antwoorden: zo kan je op voorhand best eens benadrukken dat het belangrijk is om eerlijk te antwoorden.

1. Athena en Ilke

Athena en Ilke hebben al enkele weken vlamme ruzie. Athena besluit Ilke eens goed terug te pakken en maakt op Instagram een account 'Ilke het kalf' aan. Ze plaatst een superlelijke foto van Ilke en stuurt volgverzoeken naar iedereen die ze kent. Ilke is woedend...

- ➔ Dit is een vorm van cyberpesten. Hoewel het moeilijk is om de cyberpester aan te spreken, is dit de meest efficiënte manier om het te doen stoppen. Indien het niet lukt of je dit niet durft, praat erover met iemand die je vertrouwt: een zus, beste vriendin, je ouders... Dit lijkt vaak moeilijk, maar je zal je minder alleen voelen. Alsook is het een optie om te rapporteren en te blokkeren, echter heeft rapporteren vaak geen direct effect.
- ➔ Pest niet terug. Dit gaat de situatie vaak enkel maar doen verergeren.
- ➔ Als omstaander is het belangrijk dat je niet meelacht en de pester wijst op het feit dat dit niet oké is.

2. David en Simon

David heeft weken geleden op een game Simon leren kennen. Ze zijn hevige supporter van dezelfde voetbalclub en kunnen echt over vanalles en nog wat babbelen. Vandaag hebben ze afgesproken om samen een voetbalmatchje te spelen, maar David twijfelt om te gaan.

- ➔ Online vrienden kunnen soms ook offline vrienden worden. Indien je afspreekt met iemand die je enkel van een online omgeving kent: denk kritisch na.
1. Ken je deze persoon al lang genoeg/ goed genoeg? Heb je al eens gevideochat? Ben je zeker dat die persoon zich niet anders voordoet dan deze effectief is.
 2. Zorg dat een volwassene weet dat je afspreekt. Praat erover indien je twijfelt.
 3. Spreek af op een openbare plaats, waar ook andere mensen zijn.
 4. Ga niet alleen.

3. Odille

Odille is net terug van haar reis naar de Dominicaanse Republiek. De hotelfotograaf heeft een heuse fotoshoot van haar gemaakt, in bikini op het strand. Terug thuis haast ze zich om deze foto's online te zetten. Iedereen moet toch kunnen zien hoe geweldig ze eruitzag.

- ➔ Voordat je een foto plaatst is het belangrijk om stil te staan bij enkele zaken: wie kan de foto zien, kan ik later spijt hebben van de foto, welke reacties kan ik hierop krijgen? Alsook is het belangrijk om stil te staan bij het al dan niet delen van een locatie. Het is zeker leuk dat je vrienden weten dat je op reis bent, maar mag zomaar iedereen dat weten? Een tip kan zijn om vakantiefoto's NA je vakantie te posten, zo voorkom je dat mensen weten dat je niet thuis bent.

4. Celine

Celine videochat vaak met haar vriendje. Tijdens één van deze gesprekken vraagt hij haar om te strippen.

- ➔ Dit past in de normale nieuwsgierigheid die pubers hebben naar elkaars lichaam. Als dit binnen een relatie gebeurt en je je partner hier volledig in kan vertrouwen, is er op zich geen probleem. Toch zien we vaak dat dergelijke foto's toch makkelijk doorgestuurd worden naar anderen. Neem daarom altijd het zekere voor het onzekere indien je een pikante foto stuurt: zorg dat noch jij noch je achtergrond gelinkt kan worden aan jou persoonlijk. Zo kan je bijvoorbeeld zorgen dat je gezicht er niet opstaat en de achtergrond onherkenbaar is. Belangrijk is dat je praat met je vriend(in) over waar je je goed bij voelt en waar je je niet goed bij voelt. Doe nooit iets tegen je zin omdat je je ertoe verplicht voelt.
- ➔ Het vriendje van Celine heeft hier ook een grote verantwoordelijkheid. Hij mag Celine haar vertrouwen niet schenden. Stel dat ze wilt strippen voor de camera mag hij geen foto's nemen zonder haar toestemming. Indien het zou gaan om een pikante foto in plaats van videochat zou hij deze ook niet zomaar mogen doorsturen naar andere mensen.
- ➔ In het gedeelte ' Het kan ook fout gaan' vind je meer tips over sexting die je kunt meegeven aan de klas.

5. Youssef

Youssef wil online de petitie 'Red de ijsbeer' ondertekenen door zijn naam, adres en e-mailadres door te geven. Youssef vindt dierenwelzijn belangrijk.

- ➔ Het is belangrijk om op te letten bij het delen van je persoonsgegevens. Ga na vanwaar de petitie komt, door wie deze gemaakt is en vooral wat ze gaan doen met die gegevens. Is je adres echt nodig bij het ondertekenen van een petitie? Indien de privacyregels (GDPR, ...) niet gerespecteerd worden is het veiliger om niet mee te doen.

6. Timur

Ivan zit in een videogesprek met zijn klas. Het heeft ook de mogelijkheid om te chatten. Anoniem stuurt iemand in die chat "Timur is toch wel de domste van de klas". Timur weet dus niet van wie het komt.

- ➔ Humor is subjectief. Een mopje is voor de ene echt een mopje en voor de ander al veel serieuzer. Mensen gaan nadenken over wat er over hun gezegd wordt. Het is belangrijk dat je hiervan bewust bent als je een mogelijk kwetsende opmerking post/ stuurt. Indien je zo'n opmerking ontvangt, wees er open over dat je het niet leuk vindt. Anoniem berichten versturen maakt het bovendien mogelijk om dit te doen zonder dat je identiteit wordt weergegeven, dit maakt het ook moeilijker voor de ontvanger om te doorgronden of het een mop is of niet.
- ➔ Extra: Laat de leerlingen nadenken over 'anoniem zijn'. Waarom zou iemand anoniem willen zijn?

7. Siebe

Siebe wordt uitgenodigd om deel te nemen aan de wedstrijd 'win een smartphone'. Het enige wat hij moet doen is zijn e-mailadres doorgeven. Of nog beter: als hij de adressen van 5 vrienden invult, maakt hij nog meer kans om te winnen.

- ➔ Ook hier is belangrijk om op te letten bij het delen van je persoonsgegevens. Ga na vanwaar de wedstrijd komt, door wie deze gemaakt is en vooral wat ze gaan doen met die gegevens. Indien de privacy-regels (GDPR, ...) niet gerespecteerd worden is het veiliger om niet mee te doen. Verder is het ook belangrijk om niet zomaar gegevens van vrienden te gaan delen. Vraag hun toestemming hiervoor.

8. Leo en Esmée

Dit weekend vond Esmée haar verjaardagsfeestje plaats, Leo heeft een super grappige foto getrokken met zijn vrienden, echter staan twee mensen op de achtergrond te roken. Hij kent deze personen niet, maar weet wel dat het hele goede vrienden zijn van Esmée. Zijn profiel is openbaar en hij wilt graag de foto plaatsen.

- ➔ Het is belangrijk dat je toestemming vraagt aan de personen die op de foto staan indien ze echt herkenbaar zijn, zeker als je ze via via kent. Doe je dit niet, dan schend je het 'recht van afbeelding'. Dit houdt het recht in om te beslissen of een foto of filmpje, waarin je duidelijk herkenbaar bent, gepubliceerd mag worden of niet. In principe moet men dus toestemming vragen vooraleer iemands foto/ filmpje op een profiel te plaatsen.

9. Andrea

Andrea is net lid geworden van de jeugdbeweging. Ze vindt één van de leiders heel knap. Ze sturen elkaar af en toe een lief berichtje. Ze vindt dat stiekem wel leuk. Op een dag vraagt hij haar om een foto met wat meer bloot door te sturen. Hij belooft haar om ook iets van zichzelf terug te sturen. Ze kunnen elkaar tenslotte vertrouwen, want ze kennen elkaar in het echt.

- ➔ Sexting past in de normale nieuwsgierigheid die pubers hebben naar elkaars lichaam. Als dit binnen een relatie gebeurt en je je partner hier volledig in kan vertrouwen, is er op zich geen probleem. Toch zien we vaak dat dergelijke foto's toch makkelijk doorgestuurd worden naar anderen. Neem daarom altijd het zekere voor het onzekere indien je een pikante foto stuurt: zorg dat noch jij noch je achtergrond gelinkt kan worden aan jou. Zo kan je bijvoorbeeld zorgen dat je gezicht er niet opstaat en de achtergrond onherkenbaar is.
- ➔ Laat de leerlingen stil staan bij het feit waarom dat Andrea die foto misschien wel zou willen sturen: misschien vindt ze het wel echt leuk. Toch kan het ook zijn dat ze misschien indruk wil maken, niet belachelijk wil overkomen bij een leider, ... Dit zorgt voor impliciete druk. Door te zeggen 'dat ze elkaar tenslotte kunnen vertrouwen' legt de leider wat extra druk op Andrea. Doe nooit iets tegen je zin! Voel je je ergens ongemakkelijk bij online? Heb je het gevoel dat iemand je pusht om beelden te delen die je eigenlijk niet wil delen? Praat erover met een volwassene die je vertrouwt. Laat de persoon, indien jij dat durft, weten dat je dit niet oké vindt. Je mag gerust nee zeggen!
- ➔ In het gedeelte ' Het kan ook fout gaan' vind je meer tips over sexting die je kunt meegeven aan de klas.

2.4 Digitaal spoor

Extra informatie voor de leerkracht

Je digitale voetafdruk zijn alle sporen of gegevens die je op het internet achterlaat en die iedereen kan zien. Sommige sporen, ofwel persoonlijke data, laat je bewust achter door bijvoorbeeld een account op sociale media aan te maken. Andere sporen laat je dan weer onbewust achter door bijvoorbeeld van de ene website naar de andere website te surfen. Aan de hand van cookies weten bedrijven naar wat je op zoek bent, wat je leuk vindt,....

Tegenwoordig zijn bijna alle sociale netwerken gratis. Denk maar aan Facebook, Instagram, TikTok, ... Dit komt omdat je deze apps of websites betaalt met je persoonlijke data. Zo zijn er drie soorten persoonlijke data die we weggeven:

- Verstrekke gegevens, die wij zelf weggeven als we bijvoorbeeld iets online bestellen. Dan geven we ons adres en onze betaalgegevens.
- Geobserveerde gegevens, zoals welke browser we gebruiken en ons online zoekgedrag.
- Afgeleide gegevens. Met behulp van algoritmes worden berekeningen gedaan over verstrekke en geobserveerde gegevens en daar komen weer nieuwe gegevens en profielen uit.

De bedrijven achter games en sociale media verkopen jouw gegevens aan adverteerders die op die manier gericht aan reclame kunnen doen. Met behulp van deze drie soorten gegevens kunnen bedrijven inschatten wat voor persoon je bent en gepersonaliseerde informatie of diensten aanbieden. Als je door populaire websites en apps scrollt dan zie je vaak deze (gepersonaliseerde) advertenties. Zoek je online eens naar nieuwe sportschoenen? Veel kans dat je vervolgens reclame te zien krijgt op sociale media van de nieuwste en mooiste sportschoenen. Sommige mensen vinden deze persoonlijke vorm van reclame leuk, anderen vinden het maar niets.

Je hebt waarschijnlijk al eens het gerucht gehoord 'Je gsm luistert je af!'. Zo beweren veel mensen dat, omdat ze bijvoorbeeld praten over auto's en er net na dat gesprek reclame op hun sociale media komt van auto's. Zowel Apple als Google hebben in het verleden al eens bevestigd dat de commando's die gebruikers geven, worden opgenomen en doorgestuurd voor verwerking, maar de bedrijven blijven volharden: "Nee, je wordt niet afgeluisterd."¹² Hoewel het helemaal niet onmogelijk is dat apps meeluisteren, is het héél onwaarschijnlijk dat dit op grote schaal gebeurt. Het is in de eerste plaats wettelijk verboden. Daarnaast hebben apps zoals Instagram, Facebook en Google dit niet meer nodig om jouw mogelijke interesses te voorspellen. Ze zijn extreem goed geworden in het afleiden van gegevens. Op basis van je leeftijd, geslacht, woonplaats en levensstijl, die de apps allemaal afleiden vanuit wat jij bekijkt, leuk vindt, op jouw profiel plaatst, ... kunnen deze apps nu eenmaal heel accuraat bepalen welke advertenties relevant zijn voor jouw leven.¹³

Indien je toch het zekere voor het onzekere wilt nemen dan geef je apps beter geen toestemming om je microfoon aan te zetten/ te gebruiken. Om te controleren welke van je huidige apps momenteel wel die toestemming hebben, neem je best een kijkje in de instellingen van je smartphone/tablet.¹⁷ Andere tips om je digitale voetafdruk in de gaten te houden zijn: jezelf af en toe online op te zoeken, je privacyinstellingen aan te passen, (verouderde) accounts op sociale media te verwijderen, ... Zo voorkom je dat er te veel informatie te vinden is over jou zonder dat je dit eigenlijk wilt.

12 Van Den Heuvel, R., Baert, D., Verheyden, T., & Van Hee, L. (2019, 10 juli). Google-medewerkers luisteren mee naar uw gesprekken, ook in uw huiskamer. vrt.nws. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/07/10/google-luistert-mee/>

13 Posthumus, S. (2019, 26 november). Waarom je telefoon je niet afluistert maar je dat wel denkt. The Best Social Media NL. <https://www.thebestsocial.media/nl/telefoon-afluisteren/>

Methodiek 5: Undercover internet

In deze methodiek worden de leerlingen echte speurneuzen op hun eigen profiel. Daag ze uit om met hun eigen profiel aan de slag te gaan: welke privacyinstellingen hebben ze? Kennen ze al hun vrienden/ volgers? Verder geven ze elkaar tips om een beter en veiliger profiel te hebben op sociale media. Daarnaast gaan ze aan de slag met een ander profiel om inzicht te verwerven in wat ze best (niet) delen met een bepaalde groep.

Doelstellingen

- Leerlingen zijn zich bewust van informatiestromen.
- Leerlingen zijn zich bewust van het publieke karakter van het internet.
- Leerlingen zijn zich bewust van de voordelen en nadelen van een profiel op social media

Werkwijze

- Verdeel de leerlingen van de klas in duo's.

A. Huiswerkopdracht

- Laat de leerlingen de vragenfiche over hun eigen apps en profielen invullen. Het is belangrijk om hier eerlijk op te antwoorden.
- Indien ze zelf geen profiel hebben op social media, laat hen thuis vragen om de profielen van een zus/ broer of de profielen van de ouders te bekijken en ontleden.
- Indien dit niet lukt is dit geen probleem.

B. Werkblad: per twee

- Laat de leerlingen het profiel van Lolita zorgvuldig bekijken en de bijhorende vragen beantwoorden.

C. Discussie

- Laat ze daarna terugblikken naar de huiswerkopdracht: laat ze de tips overlopen voor een veiliger en beter profiel.
- Klassikale bespreking:
- Vraag de leerlingen of hen iets opviel aan hun eigen profiel
 - Overloop enkele tips van de leerlingen die ze nuttig vinden voor de klas.
 - Overloop de oplossingenfiche van het werkblad. Vraag steeds waarom ze dat hebben aangeduid.
 - Welke tips zouden de leerlingen Lolita geven om ervoor te zorgen dat haar profiel beter is?

Tip: Je kan als leerkracht de ingevulde huiswerkopdrachten eens op voorhand bekijken en eventueel inspelen op de meest opvallende dingen volgens jou: kennen ze iets van de privacyinstellingen? Hebben ze veel (onbekende) vrienden? Posten ze veel? Spring wel heel voorzichtig om met de informatie die zich op deze huiswerkopdracht bevindt. Bespreek een specifiek voorbeeld van iemand niet zonder toestemming klassikaal.

Een combinatie van factoren (bijvoorbeeld weinig van de privacyinstellingen kennen, veel posten en veel volgers) kunnen eventueel wijzen op een minder veilig profiel. Hierbij kan je de kinderen meegeven hoe ze met privacyinstellingen moeten werken, dat ze heel goed moeten nadenken indien ze iets online zetten en veel volgers/vrienden hebben op het sociale media platform, ...

Huiswerkopdracht 1: Ontleed je eigen profiel

Maak een overzicht van je eigen profiel(en) op sociale media

Sociale netwerken:

Noteer hier al jouw sociale netwerken, maar werk verder met het sociale netwerk waar je het meest op post of het meest mee bezig bent.

Interesses:

Vermeld je (onrechtstreeks) je hobby en interesses? Wat vermeld je?

Naam:

Welke naam gebruik je als gebruikersnaam?

Privé of openbaar profiel:

Welke privacy instellingen gebruik je:

Volgers/ vrienden:

Hoeveel volgers/ vrienden heb je? Ken je ze allemaal?

Laatste post

(datum + beschrijving van de post), post je veel?

Woonplaats:

Vermeld je je woonplaats (eventueel als getagde locatie bijvoorbeeld op instagram?)

Deel je je locatie soms?:

Reclame:

Welke reclame passeert er op je profiel?
Valt hier iets aan op?

Welke aspecten vind jij positief en negatief aan jouw profiel? Welke tips zou je jezelf geven, en pas je zelf ook toe na deze opdracht, om je profiel veiliger en beter te maken?

Positief

Negatief

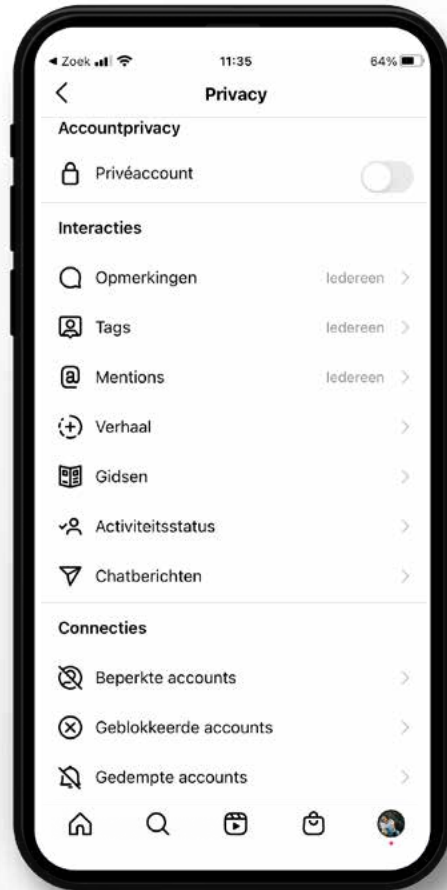
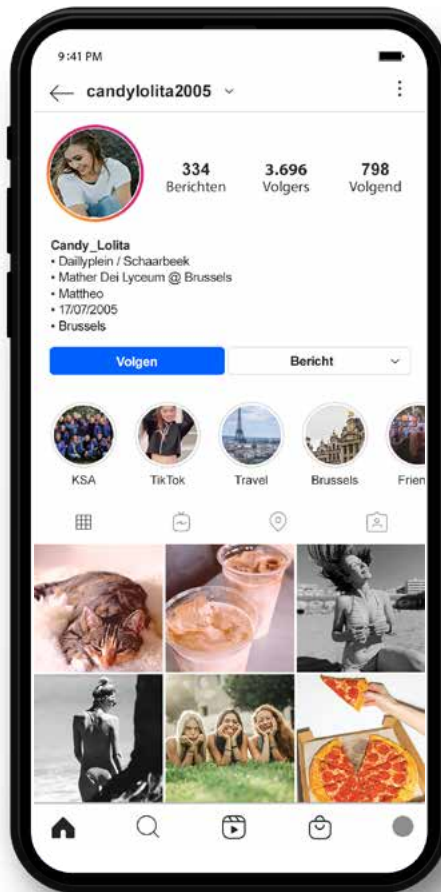
Werkblad: Het profiel van Lolita

Lolita zet veel informatie openbaar, maar houdt sommige dingen ook voor zichzelf. Steeds moet jij aanduiden of ze de informatie voor haarzelf kan houden, kan delen met haar vrienden/lief of kan delen met iedereen.

Wat houdt dit in?

- Voor zichzelf houden: Datgene wat je voor jezelf houdt, is privé. Datgene wat het meest intiem is, zoals sexy foto's of persoonlijke informatie (woonplaats, telefoonnummer, ...) hou je best voor jezelf.
- Delen met jouw lief: Jouw lief is een persoon die je heel sterk vertrouwt. Je kan veel delen met deze persoon, zelfs persoonlijke of intieme dingen. Vergeet niet dat, hoe goed het nu ook gaat, het mogelijk is dat jullie op een dag uit elkaar gaan.
- Delen met vrienden*: Deel informatie enkel met jouw vrienden. Deze vrienden vertrouwt je.
- Delen met iedereen: Je kiest ervoor om jouw informatie met iedereen te delen. Bedenk of je deze foto ook zou publiceren op straat of op de speelplaats.

* Bij vrienden die je enkel online kent, denk je best eens na of dat je ze echt wel kent: ben je zeker dat deze persoon zich niet anders voordoet dan hij/zij is? Weet je (zeker) hoe deze persoon eruitziet? ... Indien je zeker bent van je stuk en deze persoon echt vertrouwt, mag je hem/haar rekenen bij vrienden. Indien je toch niet zo zeker bent, dan deel je best wat minder met die persoon. Dan deel je enkel zaken dat je met iedereen zou delen.

Omcirkel wat het beste past. Denk zeer goed na over waarom jij dat vindt.

1. Haar naam op haar profiel deelt ze met: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

2. De volgerslijst deelt ze met: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

3. Persoonlijke informatie zoals deze in haar bio deelt ze beter met: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

4. Haar story (waarbij ze haar locatie deelt) deelt ze best met: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

5. De foto's die op haar profiel staan deelt ze best met niemand - haar lief - vrienden - iedereen

6. Recht op afbeelding: Indien ze geen toestemming heeft gevraagd om de foto met haar vriendinnen te delen op Instagram, deelt ze deze foto best met: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

7. Zo te zien heeft Lolita haar privacy instellingen niet aangepast en kunnen onbekenden dus reageren op het profiel. Om reacties plaatsen op foto's geef je best toestemming aan: niemand - haar lief - vrienden - iedereen

Welke tips zou je Lolita meegeven om haar profiel veiliger en beter te maken?

.....

.....

.....

.....

Oplossingenfiche

De verschillende onderdelen op het profiel worden hieronder beschreven, met een suggestie met wie Lolita deze informatie wel of beter niet kan delen.

Zone 1: Naam op het profiel 'candy Lolita2005'

- ⦿ Delen met: iedereen
- ⦿ Bespreking: Een gebruikersnaam instellen op jouw profiel, is verplicht om publiek te zetten. Echter Lolita is niet haar echte voornaam. Het is eigenlijk verplicht om jouw echte naam te gebruiken, de naam waarmee de meeste personen jou kennen. Bijvoorbeeld een afkorting van jouw naam of een andere naam gebruiken, mag in principe niet. Verder is het ook niet zo'n goed idee om persoonlijke gegevens, zoals haar geboortedatum, in haar gebruikersnaam te zetten.

Zone 2: Volgerslijst

- ⦿ Delen met: iedereen
- ⦿ Bespreking: Er is geen functie om je volgerslijst onzichtbaar te maken op Instagram. Merk wel op, het is bijna niet mogelijk dat Lolita de 3696 volgers persoonlijk kent. Een tip voor haar kan zijn om af en toe eens te kijken tussen haar volgers en er dan een paar te verwijderen waarvan ze toch liever niet heeft dat deze haar volgen. Belangrijk is dat Lolita een publiek profiel heeft en ze dus best minder intieme foto's en gegevens deelt met anderen. Hoe meer onbekenden tussen jouw volgers, hoe minder info je best deelt. Indien Lolita enkel echte vrienden zou hebben die haar volgen en een privé account, kan ze misschien wat meer persoonlijke dingen delen met haar vrienden.

Zone 3: Persoonlijke informatie

- ⦿ Delen met: vrienden of voor zichzelf houden
- ⦿ Bespreking: Lolita geeft veel persoonlijke informatie in haar bio. We weten bijvoorbeeld waar ze woont en naar welke school ze gaat. Het zou beter zijn mocht ze de zichtbaarheid van deze gegevens beperken tot haar vrienden of enkel voor haarzelf houden. Echter is jouw bio, zelfs al staat jouw account op privé, altijd openbaar. Zo kan iedereen die Lolita opzoekt deze informatie zien. Je deelt deze informatie niet met onbekende personen op straat, dus je doet dat ook beter niet met onbekenden op het internet. Ze zou deze informatie dus beter voor zichzelf kunnen houden en ook niet vermelden in haar berichten omdat het bijna onmogelijk is dat ze alle personen van haar volgerslijst kent.

Zone 4: Story – locatie delen

- ⦿ Delen met: niemand of enkel aan je beste vrienden, familie: aan wie je het in het echte leven ook zou vertellen
- ⦿ Bespreking: Lolita laat aan iedereen die haar volgt, weten waar ze zich op dit moment bevindt. Niet iedereen hoeft dit te weten. Dit soort info deel je beter niet met iedereen. Misschien kan ze dit verzenden via een privébericht naar haar beste vrienden of voor 'Beste vrienden' op haar story zetten. Ze maakt dus best een sterke selectie in wat ze met wie ze deelt. Ze kan de foto's ook delen als ze terug is van haar uitstap zodat iedereen pas nadien weet waar ze is geweest.

Zone 5: Foto's

- ⦿ Delen met: staat niet vast, dit is jouw eigen keuze
- ⦿ Bespreking: Sommige van deze foto's zijn gedurfd. Alvorens Lolita deze foto's deelt, denkt ze hier best heel goed over na: ze weegt dus best de voor- en de nadelen af voor ze deze foto's deelt. Er kunnen zo bijvoorbeeld gemene reacties op de foto komen, maar anderzijds ook heel positieve reacties zoals veel likes en lieve comments. Daarnaast heeft ze veel onbekende volgers en staat haar profiel openbaar. Dit wilt zeggen dat ze geen controle heeft over wie de foto's te zien krijgt en wat deze personen met de foto doen. Indien ze privé zou staan heeft ze wel controle over wie deze foto te zien krijgt. Indien ze het oké vindt dat deze (onbekende) personen de foto zien én er op kunnen reageren dan kan zij die best delen.

Het delen van pikante foto's hoort bij de normale nieuwsgierigheid naar elkaars lichaam. Echter hoe meer gedurfd de foto, hoe beter ze hier over moet nadenken om deze online te plaatsen. Sommige foto's die heel gedurfd zijn, zijn intiem en plaatst ze namelijk beter niet online. Deze kan ze best enkel met haar lief delen.

Zone 6: Recht op afbeelding - de foto met haar vriendinnen

- ⦿ Delen met: haar vrienden/ voor zichzelf houden
- ⦿ Bespreking: We zijn er niet zeker van of Lolita toestemming gevraagd heeft aan haar vriendinnen die op de foto staan, om te publiceren, en vooral om hen te taggen. Het recht op afbeelding is heel belangrijk en drieledig: je moet toestemming vragen aan de personen indien ze herkenbaar zijn op de foto of een video, als je een foto/video wil (op) nemen, als je deze wil publiceren én als je hen wil taggen.

Zone 7: Commentaar/reactie door onbekende

- ⦿ Delen met: haar vrienden
- ⦿ Bespreking: Uit het profiel blijkt dat onbekenden kunnen reageren op het profiel van Lolita en dat Lolita hierdoor verrast is. Ze kan best deze privacyinstelling aanpassen zodat enkel personen die ze kent, kunnen reageren op haar profiel. Sociale media-platformen zoals Instagram wijzigen regelmatig hun privacyinstellingen. Lolita kan dus best ook regelmatig eens kijken naar deze instellingen en deze indien nodig, ook zelf bijwerken.

2.5 Het kan ook fout gaan

Voor de leerkracht

Hoewel het internet veel goeds te bieden heeft, kan het ook af en toe wel eens misgaan: zo kan je een virus hebben op je computer, online reputatieschade oplopen door een gênante foto, slachtoffer worden van problematische sexting... Ook cyberpesten is een veelvoorkomend fenomeen waar internet op een negatieve manier gebruikt wordt. Om leerkrachten handvaten te bieden om de vragen van kinderen en jongeren in de klas te kunnen beantwoorden worden enkele fenomenen hier uitgelegd. Je zal merken dat vele preventietips die hier meegegeven worden, reeds subtiel in het lespakket verwerkt zitten.

GROOMING

Grooming is het proces waarbij een volwassene een kind benadert en manipuleert met het oog op seksueel contact. De dader gaat hierbij doorgaans zeer manipulatief te werk en neemt zorgvuldig de tijd om het vertrouwen van het kind te winnen en een band op te bouwen. Geleidelijk aan wordt het kind zo aangezet tot seksuele handelingen. Grooming kan zowel tot online (vb. via webcam, chatberichten, mail) als offline (via een fysieke ontmoeting) seksueel misbruik leiden.

Je kan als leerkracht preventief te werk gaan door met je leerlingen te praten over hoe ze zich online het best gedragen en profileren. Als mediaopvoeding en een open dialoog centraal staan, krijgen fenomenen zoals online grooming of slechte ervaringen veel minder kans.

- ⦿ Waarschuw hen voor de risico's van een persoonlijke ontmoeting. Als ze dan toch willen afspreken nemen ze best iemand mee en doen ze dit best op een openbare plaats waar er veel mensen zijn.
- ⦿ Leer hen 'nee' te zeggen en weg te klikken als iemand hen 'benadert' op een manier die ze niet prettig vinden.
- ⦿ Vertel dat ze met iemand moeten praten (met jou bijvoorbeeld) als ze iets gezien of meegemaakt hebben waar ze zich ongemakkelijk bij voelen.
- ⦿ Bespreek waarom ze best geen foto's en filmpjes op het internet plaatsen waar ze later spijt van zouden kunnen krijgen, of die als een seksuele uitnodiging geïnterpreteerd kunnen worden. Raad hen ook seksuele suggestieve gebruikersnamen of e-mailadressen af.
- ⦿ Leg hen uit waarom ze nooit telefoonnummers en adressen aan onbekenden mogen doorgeven.

Meer informatie nodig? <https://www.childfocus.be/nl/preventie/veilig-internetten/professionelen/seksualiteit-en-internet/mediaopvoeding-rond-online>

Problematische Sexting

Het woord 'sexting' is een samenvoeging van de Engelse woorden 'sex' en 'texting', of 'seks' en 'sms'. Dit wil zeggen dat je opwindende foto's van jezelf of opwindende berichtjes stuurt naar iemand anders. Dit kan via sms, e-mail, webcam of andere communicatiemiddelen. Op zich is er helemaal niets mis met sexting. Het is zelfs een normale fase binnen de seksuele ontplooiing van jongeren. Het past binnen het gezonde experimenteergedrag, bij het ontdekken en onderzoeken van seksualiteit, wensen en grenzen. Zolang het gaat over vrijwillige uitwisseling van beelden of berichten en binnen een sfeer van wederzijds vertrouwen is dit oké, maar in sommige gevallen loopt het mis. En wanneer het misloopt, loopt het grondig mis. Daarom is het belangrijk om deze tips mee te geven:

1. Check even of jullie dit allebei willen.
2. Spreek af wat jullie gaan doen met de beelden.
3. Take it easy: Je hoeft niet meteen nudes te sturen. Begin bijvoorbeeld met pikante berichtjes. Of stuur eerst een foto in ondergoed. Dat kan zelfs sensueler zijn dan een naaktfoto.
4. Kom niet herkenbaar in beeld: Neem foto's zonder je hoofd, littekens, tattoos of moedervlekken. Let ook op de achtergrond. Is je kamer herkenbaar? Even wazig maken dan.
5. Stuur nooit een naaktfoto of naaktfilmpje van iemand anders door! Het is strafbaar om zonder toestemming naaktfoto's of naaktvideo's van iemand anders te verspreiden. Het maakt niet uit of je de foto's van die persoon zelf kreeg of via iemand anders. Als je ze deelt, ben je strafbaar. Je kan tot 5 jaar gevangenisstraf krijgen en tot 20.000 euro boete.
6. Ken je iemand die een naaktfoto van iemand anders doorstuurt? Spreek die persoon hierop aan dat dit niet oké is en strafbaar!
7. GEEN sexting met onbekenden: Doe niet aan sexting met mensen die je nog nooit offline hebt gezien. Je weet immers nooit zeker of je met een catfish¹⁴ of erger te maken hebt.
8. Wanneer het misloopt: zoek steun en hulp. Probeer de beelden zo snel mogelijk offline te halen.

Punt acht is zeer belangrijk. Indien er een geval is van problematische sexting, bijvoorbeeld een naaktfoto die verspreid wordt, is het belangrijk dat de kinderen en jongeren naar een volwassene kunnen gaan die ze vertrouwen.

¹⁴ Een catfish is iemand die online een vals account aanmaakt of een valse identiteit aanneemt, met als doel zijn of haar slachtoffer te bedriegen.

Indien er een naaktfoto circuleert bij jou op school, heeft sensoa een stappenplan ontwikkeld die handvaten biedt om dit aan te pakken: <https://www.sensoa.be/een-naaktfoto-op-school-wat-nu-stappenplan-voor-aanpak-van-sexting-scholen-en-organisaties>

Verder denk je als school best eens na over een beleidsplan waarbij je verder gaat dan enkel reageren. Zo wacht je best niet tot er iets fout loopt. Meer informatie omtrent zo'n (preventie)beleidsplan vind je op <https://sextingopschool.mediawijs.be/dossiers/dossier-relaties-en-seksualiteit-online/lets-talk-about-sexting-werk-je-sextingbeleid>

Meer informatie is te vinden bij onder andere: <https://www.childfocus.be/nl/preventie/veilig-internetten/jongeren/seks-en-internet/pikante-fotos-uitwisselen> en <https://sexting.be/>

Sextortion

Sextortion is een samentrekking van twee engelse woorden: sexual extortion, ofwel seksuele afpersing. Dit wilt zeggen dat iemand een persoon via het internet overtuigt om intieme beelden van zichzelf door te sturen, waarna de afpersers dreigen de beelden te verspreiden als het slachtoffer niet met geld over de brug komt. Soms willen de afpersers geen geld, maar nog meer intieme beelden voor hun verzameling. Sextortion is strafbaar, omdat het zowel afpersing als oplichting is.

Enkele tips die je als leerkracht kan meegeven om dit te voorkomen:

1. **De 10-minuten regel.** Voeg enkel mensen toe op social media waarmee je offline al minstens tien minuten hebt gepraat. Je weet immers nooit of het echt om de persoon op de profielfoto gaat.
2. **De like van iemand die je niet kent, is niets waard!** Dubbelcheck toch maar snel even die privacy-instellingen en zet je profielen op privé! Indien je dit niet doet is de slagzin 'Think before you post' des te belangrijker!
3. **Gebruik een neutrale gebruikersnaam.** Hoe grappig Kevsterke69 of BOOBIES007 ook mag zijn voor jou, je trekt er ongewenst heel wat aandacht mee. Let daar dus mee op.
4. **In het spel, over het spel!** Deel niet zomaar persoonlijke info met andere gamers die je niet kent.
5. **Leer hoe je fake profielen herkent** op Instagram of TikTok.
6. **Volwassen vertrouwenspersoon.** Voel je je ergens ongemakkelijk bij online? Heb je het gevoel dat iemand je pusht om beelden te delen die je eigenlijk niet wil delen? Praat erover met een volwassen vertrouwenspersoon.

Meer informatie vind je op: <https://www.childfocus.be/nl/seksuele-uitbuiting/sextortion>

Cyberpesten

Pesten is van alle tijden. Waar het slachtoffer vroeger na school de deur 'letterlijk' kon dichttrekken blijft het pesten vandaag de dag verder gaan na schooltijd. Het gaat er vaak heel hard aan toe. De pesters zijn beschermd door een GSM of computer. Doordat het pesten niet face to face is, staan de pesters vaak niet stil bij de gevolgen van hun gedrag. Daarnaast zorgt het internet ook voor heel wat ongeremde reacties van omstaanders. Dit is niet alleen het geval bij jongeren, denk maar aan de ongezouten meningen en harde kritieken die volwassenen geven op sociale media en op online kranten. Slachtoffers willen het probleem vaak verbergen waardoor ze te laat hulp inroepen van hun ouders, leerkrachten of een andere hulpverlener. Soms gaat het pesten zo ver dat hun normale functioneren in het gedrang komt.

Meer informatie : <https://mediawijs.be/dossiers/dossier-cyberpesten/hoe-groot-cyberpestprobleem>, <https://www.sensoa.be/materiaal/nee-tegen-cyberpesten>

In het algemeen zijn er bij verschillende problemen online vijf gouden tips:

1. Ga er niet op in
2. Verzamel bewijs: screenshots
3. Blokkeer + verwijder hem/haar uit je contactenlijst zodat je niet meer gecontacteerd kan worden + zorg ervoor dat je niet door onbekenden gecontacteerd kan worden door je privacy-instellingen aan te passen!
4. Spreken is goud! Praat met een volwassene die je vertrouwt. Samen kunnen jullie eventueel verdere stappen ondernemen.
5. Doe zelf niet aan pesten, (naakt)foto's van iemand anders ongewenst doorsturen, ...!

Andere problemen online

Verder bestaat nog de kans dat je gehackt wordt of internetfraude zoals phishing, vishing en smishing. Ook online challenges vormen vandaag de dag soms een probleem. Indien de leerlingen over deze zaken, of andere problemen online, nog vragen hebben, kan je ze doorverwijzen naar www.cybersquad.be.

Methodiek 6: Speeddate

In de zesde methodiek is het de bedoeling dat de leerlingen elkaar wat beter leren kennen. Aan de hand van een soort 'speeddate' gaan ze elkaar bevragen omtrent hun online reputatie en of dat ze hier ook al negatieve ervaringen mee hebben. Zo kunnen ze elkaar ook tips geven: hoe hebben zij het aangepakt en zouden ze dit anders doen in het vervolg. De bedoeling is om de leerlingen te laten nadenken over wat ze best doen indien ze bijvoorbeeld getuige zijn van cyberpesten of hoe ze zouden reageren op een stomme grap online.

Vorbereiding

- ⦿ Lokaalopstelling: stel de stoelen in twee rijen op tegenover elkaar
- ⦿ Voorzie voor elke deelnemer een blaadje met vragen en een balpen

Doelstellingen

- ⦿ De jongeren denken na over online situaties die kunnen fout gaan.
- ⦿ De jongeren zijn zich ervan bewust dat er aan sociale media en netwerksites zowel voordelen als nadelen verbonden zijn.
- ⦿ De jongeren weten hoe ze moeten handelen indien het fout loopt.

Benodigdheden

- ⦿ Stoel per deelnemer
- ⦿ Vragenlijst per deelnemer
- ⦿ Balpen per deelnemer
- ⦿ Timer

Werkwijze

Deel 1: Speeddate

- ⦿ De stoelen worden tegenover elkaar in twee rijen opgesteld (zie voorbereiding). De leerkracht geeft elke leerling een vragenlijst rond het gebruik van sociale media. Het is de bedoeling dat de jongere vragen aan andere jongeren stelt.
- ⦿ Laat de leerlingen op voorhand de vragenlijst bekijken en er eventueel zelf vragen aan toevoegen.
- ⦿ De jongeren die tegenover elkaar zitten krijgen 2 minuten de tijd om elk om beurt een vraag te stellen en eventueel het antwoord op hun vraag kort te noteren.
- ⦿ Vervolgens geeft de leerkracht een signaal om door te schuiven. Elke jongere van de eerste rij schuift een stoel naar rechts op. Wie aan het einde van de stoelenrij zit, gaat op het begin van de rij zitten.
- ⦿ Dit wordt telkens herhaald totdat iedereen een vraag heeft kunnen stellen aan alle andere leerlingen.

- ⦿ Alternatief: Je kan bij deze opdracht de jongeren ook zelf vragen laten bedenken. Op die manier vertrek je nog meer vanuit hun ervaring. In de plaats van door te schuiven op een stoel, kunnen de jongeren ook rondlopen in de klas en elkaar aanspreken.

Deel 2: Klasgesprek

- ⦿ Nadien bevraag je bij de leerlingen of hen iets is opgevallen. Of ofdat ze nog iets kwijt willen.

Gebaseerd op: https://www.kcgezinswetenschappen.be/sites/default/files/publicaties/jongeren_online_lespakket_1.pdf (p. 8)

Speeddate vragenlijst

1. Heb je wel eens een online of offline situatie meegemaakt waarin je boodschap verkeerd werd begrepen?

- ⊙ Ja: Beschrijf de situatie en leg uit hoe je ze hebt opgelost.
- ⊙ Indien nee: Kan je een situatie verzinnen waarbij een boodschap verkeerd begrepen kan worden?

2. In welke omgeving, offline of online, is het volgens jou gemakkelijker om "jezelf te zijn"? Durf je gemakkelijker online je mening te geven dan in het echt? Waarom?

3. Wanneer wordt een online kennis een vriend?

4. Heeft één van je vrienden ooit al een foto of filmpje van jou op sociale media gezet als grap?

- ⊙ Ja: Hoe heb je erop gereageerd?
- ⊙ Nee: Hoe zou je je voelen moest dit wel gebeuren? Wat zou jij doen?

5. Heb je je al eens anders voorgedaan dan je bent (op sociale media of in het echte leven), gewoon om erbij te horen?

- ⊙ Indien ja: Beschrijf de situatie.
- ⊙ Nee: In welke situatie zou jij dat doen?

6. Heb je ooit al een opmerking gekregen op een post die jou op één of andere manier verdrietig maakte?

- ⊙ Wat heb je dan gedaan?
- ⊙ Indien nee: Wat zou je doen indien je zo'n opmerking zou krijgen?

7. Heb je zelf al eens met iemand 'gelachen' op sociale media?

- ⊙ Heeft iemand die jij kent dat al eens gedaan?

8. Heb je al eens kritiek gegeven op een post (bijvoorbeeld TikTok) omdat iedereen dat deed?

- ⊙ Heeft iemand die jij kent dat al eens gedaan?

9. Vind je het belangrijk dat je veel likes krijgt op jouw posts? Zou je volgers bij kopen moest je dat kunnen?

10. Zijn jouw ouders vrienden van jou op sociale media?

- ⊙ Ja: Wat vind je hier van?
- ⊙ Nee: Zou je dit leuk vinden?

11. Heb je al eens de hulp ingeroepen van een volwassene toen je een online probleem had?

- In welke situatie(s) zou jij dat (opnieuw) doen?

12. Hoe oud was je toen je voor het eerst een account had op sociale media?

13. Werd één van jouw vrienden al eens gepest online?

- Ja: Wat deed je toen?
- Nee: Wat zou je doen moest dit gebeuren?

14. Ben je ooit al eens geschrokken van een opmerking of bericht dat je online zag?

- Ja: Wat heb je dan gedaan?
- Nee: Wat zou je doen?

Methodiek 7: Hoe hou ik het veilig?

In de methodiek 'Hoe hou ik het veilig?' gaan de kinderen aan de slag met casussen. Aan de hand van de getuigenissen van jongeren denken ze in groepjes na over hoe zij de situatie zouden aanpakken.

Doelstellingen

- Leerlingen ontwikkelen copingstrategieën om met probleemsituaties om te gaan.
- Leerlingen denken na over wanneer de grens van het toelaatbare overschreden wordt.
- Leerlingen linken het ongevraagd publiceren van iemands persoonlijke gegevens aan cyberpesten.

Werkwijze:

- Deel de klas in groepjes van vier. Elk groepje krijgt een getuigenis (zie werkblad).
- In kleine groep zoeken ze een antwoord op de volgende vragen:
 - Wat is hier precies fout gegaan?
 - Welke raad zou je aan het slachtoffer geven om dergelijke problemen te vermijden?
- Duid voor elk groepje een woordvoerder aan. De woordvoerder schetst de situatie waarrond zij gewerkt hebben en stelt hun oplossingsstrategieën voor.
 - Alternatief: overloop de vragen met de klas en laat ze elkaars antwoorden aanvullen.
- Bevraag de andere leerlingen van de klas: zijn zij akkoord met deze oplossing? Vinden ze deze haalbaar / doenbaar? Waarom (niet)?
 - Voor de leerkracht bevindt zich na de getuigenissen een oplossingsfiche. Aan de hand van deze fiche kan je het gesprek bijsturen.

Getuigenis van Tom

Seppe en ik speelden vaak samen een online game en we waren echt beste vrienden. Seppe heeft mijn avatar zelfs al eens gered. Ik was in het midden van een keihard gevecht toen mijn moeder riep dat ik onmiddellijk moest komen eten of dat ze anders de computer ging komen uitzetten. Ik heb dan gauw mijn wachtwoord aan Seppe gegeven, zodat hij met mijn avatar kon verder spelen. Supersympathiek van hem!

Later zijn Seppe en ik een beetje uit elkaar gegroeid. Dat spel interesseerde mij niet meer zo erg, dus speelde ik ook niet zo vaak meer. Seppe kon daar niet mee lachen. Hij vond dat ik hem in de steek liet. Vorige week moest ik op school bij de directeur komen. Ik werd echt aan een kruisverhoor onderworpen. Waarom had ik een mailtje naar de hele klas gestuurd waarin ik zowat iedereen beledigde en uitlachte? Ik had echt geen idee waar het over ging, maar niemand geloofde mij. Ook mijn ouders waren heel erg kwaad. Als straf mocht ik niet meer op de computer. Het gekke was dat er plotseling weer een mailtje naar de hele klas gestuurd werd. En ik kon het niet geweest zijn, want ik mocht niet op de computer! Gelukkig geloofden mijn ouders mij toen wel en hebben ze mij verdedigd. Mijn vader heeft zelfs klacht ingediend bij de politie. Het duurde niet lang voordat bleek dat Seppe hierachter zat. En ik dacht nog wel dat we vrienden waren...

Wat is hier fout gegaan?

.....

.....

.....

.....

Hoe had deze situatie vermeden kunnen worden?

.....

.....

.....

.....

Wat zou je Seppe en Tom aanraden?

.....

.....

.....

.....

Getuigenis van Tom

Seppe en ik speelden vaak samen een online game en we waren echt beste vrienden. Seppe heeft mijn avatar zelfs al eens gered. Ik was in het midden van een keihard gevecht toen mijn moeder riep dat ik onmiddellijk moest komen eten of dat ze anders de computer ging komen uitzetten. Ik heb dan gauw mijn wachtwoord aan Seppe gegeven, zodat hij met mijn avatar kon verder spelen. Supersympathiek van hem!

Later zijn Seppe en ik een beetje uit elkaar gegroeid. Dat spel interesseerde mij niet meer zo erg, dus speelde ik ook niet zo vaak meer. Seppe kon daar niet mee lachen. Hij vond dat ik hem in de steek liet. Vorige week moest ik op school bij de directeur komen. Ik werd echt aan een kruisverhoor onderworpen. Waarom had ik een mailtje naar de hele klas gestuurd waarin ik zowat iedereen beledigde en uitlachte? Ik had echt geen idee waar het over ging, maar niemand geloofde mij. Ook mijn ouders waren heel erg kwaad. Als straf mocht ik niet meer op de computer. Het gekke was dat er plotseling weer een mailtje naar de hele klas gestuurd werd. En ik kon het niet geweest zijn, want ik mocht niet op de computer! Gelukkig geloofden mijn ouders mij toen wel en hebben ze mij verdedigd. Mijn vader heeft zelfs klacht ingediend bij de politie. Het duurde niet lang voordat bleek dat Seppe hierachter zat. En ik dacht nog wel dat we vrienden waren...

Wat is hier fout gegaan?

- Tom heeft zijn wachtwoord gegeven aan Seppe en Seppe heeft deze informatie misbruikt.

Hoe had deze situatie vermeden kunnen worden?

- Tom had zijn wachtwoord niet moeten geven. Een wachtwoord is iets van jou alleen. Hij had zijn wachtwoord ook beter direct na het eten gewijzigd.
- Tom heeft best verschillende wachtwoorden voor verschillende accounts. Dit was nu niet het geval.
- Seppe mag niet iemands vertrouwen schaden en wraak nemen. Seppe kon beter naar Tom gegaan zijn om te zeggen dat hij het jammer vond dat ze uit elkaar groeiden. Hij kon er ook over praten met een volwassen vertrouwenspersoon.

Wat zou je Seppe en Tom aanraden?

- Praat met elkaar. Probeer het vertrouwen en de vriendschap terug te herstellen.
 - Ze kunnen bijvoorbeeld zoeken naar een game dat ze beiden leuk vinden of iets anders om samen te doen.
 - Je kan de leerlingen zelf laten nadenken over hoe ze dit concreet kunnen doen.
- Seppe biedt best zijn excuses aan zowel aan Tom als aan de klas. Door de gemene mail die hij in Tom zijn naam heeft verstuurd, kan er misschien iemand gekwetst zijn.

Getuigenis van Eline

Ik was echt gek op Thomas toen hij mijn lief nog was. Na schooltijd chatten we altijd uren aan een stuk. Af en toe videochatten we ook eens. Chatten en elkaar zien online: als dat niet fijn is!

Op een dag stelt Thomas voor om een spelletje te spelen. We spelen om de beurt. Wie het duel verlies, moet een kledingstuk uitdoen. Ik was er eerst niet helemaal gerust in, maar ik ging nu ook niet flauw doen hè. « Oké, stel je eerste vraag maar! », heb ik heel stoer gezegd. Thomas was echt veel te sterk. Hij wist gewoon alles! Ik niet, dus ik moest laag na laag uittrekken. Na verloop van tijd zat ik echt helemaal naakt voor de camera. Maar ja, het was een spel en Thomas was mijn lief, dus dat kan eigenlijk geen kwaad.

Maar na een paar weken leerde ik een andere jongen kennen. Ik was toch al niet meer zo verliefd op Thomas, dus ik heb het toen uitgemaakt. Een paar dagen later begon ik sms'jes te krijgen van mannen die ik helemaal niet kende, maar die vroegen of ik seks met hen wou hebben. Ik wist niet wat er gebeurde! Mijn moeder is toen op zoek gegaan en ze heeft ontdekt dat mijn telefoonnummer op een escorte-website* stond! En er stonden foto's bij van mezelf, helemaal naakt voor de webcam...

*Een escorte-website = een website met telefoonnummers en foto's van personen die tegen betaling seksuele handelingen willen uitvoeren.

Wat is hier fout gegaan? Wie heeft hier iets fout gedaan?

.....
.....
.....

Hoe kan de situatie opgelost worden?

.....
.....
.....

Wat zou je aan Eline aanraden?

.....
.....
.....

Getuigenis van Eline

Ik was echt gek op Thomas toen hij mijn lief nog was. Na schooltijd chatten we altijd uren aan een stuk. Af en toe videochatten we ook eens. Chatten en elkaar zien online: als dat niet fijn is!

Op een dag stelt Thomas voor om een spelletje te spelen. We spelen om de beurt. Wie het duel verlies, moet een kledingstuk uitdoen. Ik was er eerst niet helemaal gerust in, maar ik ging nu ook niet flauw doen hè. « Oké, stel je eerste vraag maar! », heb ik heel stoer gezegd. Thomas was echt veel te sterk. Hij wist gewoon alles! Ik niet, dus ik moest laag na laag uittrekken. Na verloop van tijd zat ik echt helemaal naakt voor de camera. Maar ja, het was een spel en Thomas was mijn lief, dus dat kan eigenlijk geen kwaad.

Maar na een paar weken leerde ik een andere jongen kennen. Ik was toch al niet meer zo verliefd op Thomas, dus ik heb het toen uitgemaakt. Een paar dagen later begon ik sms'jes te krijgen van mannen die ik helemaal niet kende, maar die vroegen of ik seks met hen wou hebben. Ik wist niet wat er gebeurde! Mijn moeder is toen op zoek gegaan en ze heeft ontdekt dat mijn telefoonnummer op een escorte-website* stond! En er stonden foto's bij van mezelf, helemaal naakt voor de webcam...

Wat is hier fout gegaan? Wie heeft hier iets fout gedaan?

- Thomas heeft zonder dat Eline hier toestemming voor heeft gegeven foto's genomen van haar toen ze voor de webcam stond. Daarnaast heeft hij deze foto's verspreid als wraak. Dit heeft hij gedaan op een escorte-website. Hij heeft ook haar telefoonnummer gedeeld waardoor ze nu lastig gevallen wordt door onbekende mannen.
- Het is belangrijk te benadrukken dat Eline niets fout heeft gedaan. Thomas heeft Eline haar vertrouwen geschonden. Pikante foto's (of filmpjes) sturen naar elkaar hoort bij de normale nieuwsgierigheid naar elkaars lichaam. Er is hier niets mis mee. Ze hebben immers een relatie en vertrouwen elkaar.
- Tip voor de leerlingen: Stuur nooit een naaktfoto of naaktfilmpje van iemand anders door! Het is strafbaar om zonder toestemming naaktfoto's of naaktvideo's van iemand anders te verspreiden. Het maakt niet uit of je de foto's van die persoon zelf kreeg of via iemand anders. Als je ze deelt, ben je strafbaar. Je kan tot 5 jaar gevangenisstraf krijgen en tot 20.000 euro boete. Ken je iemand die een naaktfoto van iemand anders doorstuurt? Spreek die persoon hierop aan dat dit niet oké is en strafbaar! Daarnaast kan je best de hulp invoeren van een volwassene/ vertrouwenspersoon.

Hoe kan de situatie opgelost worden?

- Eline heeft al hulp gezocht bij een volwassene (haar mama). Dit is een heel belangrijke stap!
- Ze zal best in gesprek gaan met Thomas: waarom heeft hij dat gedaan? Kan hij de foto's eventueel weghalen?
- Indien hij dit niet wilt of niet kan contacteert ze best de website.
- Indien de website deze foto's niet wilt weghalen kan ze een klacht indienen bij de Gegevensbeschermingsautoriteit. <https://www.gegevensbeschermingsautoriteit.be/burger/acties/klacht-indienen>
- Eline kan in deze situatie ook bellen naar het noodnummer van Child Focus: 116 000.
 - Wat gebeurt er indien je naar 116 000 belt?
Een gespecialiseerde consulent zal je te woord staan. Hij of zij hielp in het verleden ook al andere jongeren met jouw probleem. De consulent zal naar je luisteren en samen met jou bekijken wat je nodig hebt. Hij of zij denkt samen met jou na wat er moet gebeuren opdat je je beter voelt en het probleem stopt! Child Focus kan je ook helpen om de foto's offline te halen.
Als je dat wil, kan je helemaal anoniem blijven.
- Ze verandert best haar telefoonnummer.
- Eline kan, indien ze dit zelf wilt, eventueel een klacht indienen tegen Thomas.

Wat zou je aan Eline aanraden?

- Het lijkt een beetje alsof Eline het deed om niet flauw te doen. Durf nee zeggen als je dit niet wilt! Indien ze wel pikante berichtjes/foto's wilt uitwisselen met haar lief geven we haar deze tips mee:
 1. Check even of jullie dit allebei willen.
 2. Spreek af wat jullie gaan doen met de beelden.
 3. Take it easy: Je hoeft niet meteen nudes te sturen. Begin bijvoorbeeld met pikante berichtjes. Of stuur eerst een foto in ondergoed. Dat kan zelfs sensueler zijn dan een naaktfoto.
 4. Kom niet herkenbaar in beeld: Neem foto's zonder je hoofd, littekens, tattoos of moedervlekken. Let ook op de achtergrond. Is je kamer herkenbaar? Even wazig maken dan.
 5. Je doet beter niet aan sexting met mensen die je niet kent of nog nooit offline gezien hebt. Je weet immers nooit zeker of je met een catfish of erger te maken hebt. Kies je ervoor om het toch te doen? Volg dan zeker de tips hierboven.

Samenvattende oefening

Samenvattende methodiek: Maak een affiche of vlog

In deze samenvattende methodiek gaan de leerlingen op een creatieve manier aan de slag met alle informatie die ze tijdens de lessen gekregen hebben. Zo worden ze uitgedaagd om rond een bepaald thema te werken dat aan bod kwam en dit uit te werken tot een filmpje of poster.

Werkwijze

Deel 1:

- Iedere leerling krijgt de opdracht om, individueel of in kleine groepjes, één element van 'think before you post' in de kijker te plaatsen.
- Ze kunnen dit doen door een affiche te maken met een tekening, tekst of foto (als aanbeveling, stelling, waarschuwing, vraag, ... van het thema). Zo kunnen ze bijvoorbeeld de vier elementen van een privacyvriendelijke onlineomgeving uitwerken of enkele do's en dont's rond internetgebruik.
- Anderzijds kunnen ze ook een preventiefilmpje maken of een vlog over veilig internetgebruik. Dit vraagt iets meer middelen en tijd zoals een camera en bewerking van het filmpje.

Deel 2: Klasgesprek:

- De affiches worden opgehangen en de filmpjes worden klassikaal bekeken, waarna het gesprek kan beginnen.
 - Wat hebben jullie gemaakt en waarom?
 - Wat heb je het best onthouden en waarom?
 -

Voor meer informatie

De Gegevensbeschermingsautoriteit heeft een website die jongeren bewust wil maken van hun eigen actieve rol in het beschermen van hun privacy: [ikbeslis.be](https://www.ikbeslis.be)

Daarnaast zijn er enkele websites die je kunt raadplegen van andere organisaties:

- www.beschermjegegevens.be/hoe-bescherm-je-het
- www.mediahelpdesk.be
- www.medianest.be
- www.sexting.be
- www.pimento.be
- www.sensoa.be
- www.klascement.be
- www.betternet.be
- www.tegencyberpesten.mediawijs.be
- www.sensoa.be
- www.allesoverseks.be
- www.veiligonline.be
- www.pimento.be